

Bevkova 1 c
1270 Litija

SUBJEKTIVNO DOJEMANJE SVOBODE PRI MLAJŠIH IN STAREJŠIH

Raziskovalna naloga s področja sociologije

Avtorja:

TILLEN LEŠNIK PIKL (tillenlesnikpikl@gmail.com), Loke pri Zagorju 17, 1412 Kisovec
TOM ŠTRUS (tom.strus05@gmail.com), Kresnice 79, 1281 Kresnice

Mentor:

PETER LAZNIK EBERL, prof. soc. (peter.laznik-eberl@gimnazija-litija.si)

Litija, 2024

POVZETEK

Pojem svobode v družbi ni enopomenski. V raziskovalni nalogi jo obravnavamo iz različnih zornih kotov, med drugim tudi iz filozofskega, pri katerem je predstavljeno teoretiziranje v širokem in splošnem smislu, in psihološko-sociološkega, pri katerem se osredotočimo na posameznikovo konkretno pojmovanje in občutenje svobode, na katero vplivajo različni dejavniki. V teoretskem delu naloge so izpostavljena različna pojmovanja svobode, od svobode kot samonadzora (pozitivne svobode) do svobode kot prostosti (negativne svobode). Po drugi strani psihološko-sociološka obravnava svobode izpostavlja pomen umeščenosti posameznika v družbenem svetu in tudi njegovega soočanja s tesnobo ter poskuša pojasniti vpliv obojega na njegovo občutenje (ne)svobode. Subjektivno dožemanje svobode je tudi glavni predmet raziskovanja empiričnega dela naloge, v katerem je predstavljeno pojmovanje in doživljanje svobode med slovenskimi mladostniki in starostniki.

Ključne besede: svoboda, starostniki, mladostniki, skupnost, tesnoba

ABSTRACT

The concept of freedom in society is multifaceted. In this research paper it is approached from different perspectives, including a philosophical one, which theorises about freedom in a broad and general sense, and a psychological-sociological one, which focuses on the individual's concrete conception and experience of freedom, which is influenced by various factors. The theoretical part of the thesis highlights different conceptions of freedom, ranging from freedom as self-control (positive freedom) to freedom as liberty (negative freedom). On the other hand the psychological-sociological treatment of freedom highlights the importance of social integration of individuals, their confrontation with anxiety, and attempts to explain how both of these factors affect their experience of (un)freedom. The subjective sense of freedom is also the main object of research in the empirical part of the thesis, which presents the conception and experience of freedom among Slovenian adolescents and elderly people.

Keywords: freedom, elderly, adolescents, community, anxiety

ZAHVALA

Rada bi se iskreno zahvalila profesorju Petru Lazniku Eberlu, ki naju je pri raziskovanju spodbujal, nama dajal napotke in naju usmerjal, profesorici Urški Simnovčič Pišek, ki nama je pomagala pri urejanju raziskovalne naloge in profesorju Janošu Železniku, ki je nalogo lektoriral. Prav tako bi se rada zahvalila Timu Štrusu za pomoč pri urejanju podatkov in Medgeneracijskemu centru Bistrica ter Društvu upokojencev Zagorje ob Savi, ki sta omogočila anketiranje starejših. Seveda pa se zahvaljujeva tudi vsem anketirancem, ki so bili pripravljeni sodelovati v raziskavi.

KAZALO

1. UVOD.....	5
1.1 OPREDELITEV RAZISKOVALNIH VPRAŠANJ.....	5
1.2 METODOLOGIJA.....	6
2. TEORETSKI DEL.....	7
2.1 FILOZOFSKA OBRAVNAVA SVOBODE.....	7
2.1.1 SVOBODA KOT PROSTOST.....	7
2.1.2 SVOBODA KOT SAMONADZOR.....	8
2.2 PSIHOLOŠKO-SOCIOLOŠKA OBRAVNAVA SVOBODE.....	10
2.2.1 PSIHOLOGIJA SAMONADZORA.....	10
2.2.2 SVOBODA KOT SPONTANOST.....	11
2.2.3 DRUŽBENA VEZ KOT POGOJ SVOBODE.....	12
2.3 OPERACIONALIZACIJA POJMOVANJ SVOBODE.....	14
3. EMPIRIČNI DEL.....	16
3.1 HIPOTEZE.....	16
3.2 IZSLEDKI IN INTERPRETACIJA.....	17
3.3 APLIKATIVNE MOŽNOSTI RAZISKOVALNE NALOGE.....	36
4. ZAKLJUČEK.....	38
5. VIRI IN LITERATURA.....	39
6. PRILOGE.....	40

1. UVOD

Svoboda je zelo abstrakten pojem. O njej so se spraševali že očetje filozofije, grški filozofi, a aktualna je ostala skozi celotno zgodovino in vse do danes. Ne pravimo ji torej zaman osnovna človekova pravica. Naše pravice niso brez razloga poimenovane svoboščine. Več kot očitno ima za nas svoboda zelo velik pomen, vendar če pomislimo, kaj za nas *dejansko* pomeni, kmalu vidimo, da je pojem precej težko opredeliti. To se kaže tudi v mnogih poskusih jezikoslovcev, da bi zamejili njen pomen in dali besedi "svoboda" različen smisel. Na spletnem slovarju Fran najdemo kar 8 različnih definicij. Tudi sama v raziskovalni nalogi predstavlja različne vidike svobode, obravnava pa jo predvsem iz filozofskega in psihološko-sociološkega. V prvem delu raziskovalne naloge predstavlja abstraktnije pojmovanje svobode, ki ga v drugem delu konkretizira in se osredotoča na svobodo z vidika posameznika in družbe. Tako kot je kompleksen sam pojem, je kompleksno tudi posameznikovo dožemanje svobode, zato sva se odločila raziskati, kako svobodo dojemajo ljudje različnih starosti.

Namen raziskovalne naloge je torej proučiti, kako različni starostni skupini (mlajši – od 16. do 18. leta – in starejši – od 60. leta naprej) dojemata svobodo. Domnevava namreč, da se starostne razlike odražajo tudi v pogledu in dožemanju svobode.

1.1 OPREDELITEV RAZISKOVALNIH VPRAŠANJ

Vprašanje svobode je prvenstveno filozofsko vprašanje, in tako je bilo v zgodovini večinoma tudi obravnavano, vendar lahko predpostavljamo, da na dožemanje svobode – in torej tudi osebno oz. subjektivno opredeljevanje svobode – vplivajo družbeni dejavniki, pa naj gre za neposredno družbeno okolje, pripadnost družbenim skupinam ali celo za starost, spol, raso itd. Občutek razdvojenosti med lastnimi interesi in pričakovanji družbe in želja po avtonomnosti ter odraslosti sta naju pripeljala do spraševanja o svobodi, o njenem pomenu za nas in družbo. Mlajši odraščajo v drugačnem času in okolju kot starejše generacije, kar privede do razlik v vrednotah, ki se pogostokrat kažejo kot konflikt med mlajšimi in starejšimi. Raziskovalna naloga bo tako poskušala odgovoriti na naslednja vprašanja:

- 1) Kateri dejavniki vplivajo na subjektivno dožemanje svobode?
- 2) Ali starost posameznika pomembno vpliva na njegovo dožemanje svobode?
- 3) Katere so razlike med subjektivnim dožemanjem svobode mlajših in starejših?

Na podlagi teoretskega dela raziskovalne naloge sva postavila pet hipotez, ki jih bova podrobneje predstavila v uvodnem delu empiričnega dela naloge:

1. Mlajši se počutijo svobodnejše od starejših.
2. Mlajši svobodo dojemajo v negativnem smislu, medtem ko starejši v bolj pozitivnem.
3. Mlajši so se bolj pripravljeni boriti za svobodo sebe in drugih kot starejši (udeleževanje protestov, bojkotov ...).
4. Pripadnost skupnosti veča občutek svobode.
5. Individualistično usmerjen posameznik se čuti manj svobodnega.

1.2 METODOLOGIJA

Pri raziskovanju sva se posluževala metode spraševanja s pomočjo vprašalnika. Poleg zbiranja je bila prav tako pomembna analiza podatkov in pregled relevantne literature in spletnih virov s poudarkom na pojmovanju svobode v filozofiji, psihologiji in sociologiji.

Naredila sva dva vzorca dveh populacij. Prvega sva označila z n_1 . Sestavlja ga 70 mladostnikov od 16. do 18. leta. Njihove odgovore sva zbirala na Gimnaziji Litija, Gimnaziji in ekonomski srednji šoli Trbovlje, Gimnaziji Šiška in Gimnaziji Ledina.

Drugega sva označila z n_2 . Sestavlja ga 70 starostnikov od 60. leta dalje. Njihove odgovore sva zbirala v Medgeneracijskem centru Bistrica in Društvu upokojencev Zagorje ob Savi. Podatke sva zbrala v programu Excel, s katerim sva jih v raziskovalni nalogi tudi grafično prikazala. 65 % vseh anketirancev je bilo žensk, 32 % moških, 3 % pa se niso želeli opredeliti. Po pregledu rezultatov ankete se je izkazalo, da spol anketirancev oziroma anketirank ne vpliva na njihovo dožemanje svobode, zaradi česar kategorije spola v nadaljevanju besedila ne izpostavljava več.

2. TEORETSKI DEL

Pojem svobode ni enovit, razumemo ga lahko na mnoge načine. Tudi različne vede so pojem različno interpretirale in ga uporabljale. V teoretskem delu predstavljamo poglede na svobodo iz različnih zornih kotov. Najprej se bomo dotaknili abstraktnjšega, filozofskega pojmovanja svobode, ki se bo nanašal na raznolike filozofske teorije. V grobem jih lahko delimo na tiste, ki svobodo pojmujejo kot obliko samonadzora, ter tiste, ki svobodo razumejo v smislu prostosti. V drugem delu bomo svobodo konkretizirali in se spustili na raven posameznika, pri čemer bomo razpravljali o njegovem dožemanju samega pojma ter se osredotočili na različne dejavnike, ki tako ali drugače vplivajo na njegovo pojmovanje. Raziskovalna naloga bo torej predstavila, kako posamezniki dožemajo svobodo, in ali se sami čutijo svobodne.

2.1 FILOZOFSKA OBRAVNAVA SVOBODE

Od starogrških očetov filozofije pa vse do današnjih, modernih filozofov je svoboda že del filozofskega diskurza, a ideja, da je to osnovna človekova pravica, se je porodila šele z razsvetljenimi misleci. Skozi zgodovino je bila deležna različnih interpretacij, vse pa je mogoče povezati z esejem *Dva koncepta svobode* [1958] rusko-britanskega filozofa Isaiaha Berlina. Berlin svobode ni videl kot enoten koncept, ampak kot polarnost dveh različnih smislov svobode – pozitivnega koncepta svobode in negativnega koncepta svobode, ki si ju bomo v nadaljevanju podrobneje ogledali.

2.1.1 SVOBODA KOT PROSTOST

Negativno svobodo v grobem dožemamo kot nevmešavanje drugih v posameznika, zato jo bomo v raziskovalni nalogi zavoljo jasnosti in lažjega pojmovanja imenovali *svoboda kot prostost*. Lahko si jo predstavljamo kot krog, polje, v katerem se lahko posameznik prosto giblje (Berlin, 1992). Če mu neka eksterna sila to polje do neke mere odvzame, potem mu je kratena svoboda v negativnem smislu. Takšen način pojmovanja svobode je značilen predvsem za liberalistično politiko in za posameznike, ki iščejo vzroke za nesvobodo v zunanjih dejavnikih. Zagovorniki tega pojmovanja, denimo John Stuart Mill in John Locke, predpostavljajo obstoj minimalnega območja svobode, v katerega se nima nihče pravice vtikati. Če nekdo v ta naš prostor poseže, se lahko štejejo med prisiljene ali celo zaslužjene (ibidem).

Na tem mestu moramo poudariti, da Berlin ni zagovornik absolutne svobode, saj svoboda, ki ni z ničimer omejena, vodi v zatiranje svobode šibkejšega, saj bi vsi posegali v prostor drugih ljudi, kar bi vodilo v kaos. Pri tem pa se pojavi nekaj problemov in protislovij, ki jih Berlin izpostavi in ki so še danes pomemben del politične razprave. Določiti mejo minimuma svobode namreč ni tako preprosto, saj z vsakim našim delovanjem pravzaprav posegamo v življenja drugih (ibidem). Ljudje se moramo vselej prilagajati eden drugemu in ne smemo delati, kar se nam zahoče. Drugi problem je tipično vprašanje liberalnih mislecev. Ali je prisila kdaj upravičena? Mnenja o tem so različna, a Mill bi rekel, da je, kajti, če je vsakemu posamezniku pripisan nek minimum svobode, potem moramo, čeprav s silo, drugim omejiti vmešavanje v to območje. To pa je v resnici vloga zakonov. Ti skrbijo, da ne prihaja do takšnih navzkrižij (ibidem). Negativni koncept se torej močno nanaša na eksterne dejavnike, ki nam lahko kratijo svobodo, zato ga Berlin drugače poimenuje tudi *svoboda od*. Primer takšnega kratenja svobode je lahko nekaj povsem banalnega, denimo prepoved kajenja v določenih prostorih, prepoved glasnega govorjenja v kinu ipd. A to niso nujno le prepovedi. Tudi obveze nam lahko kratijo svobodo v negativnem smislu. Recimo minimalna dovoljena plača, ki krati svobodo delodajalca, da nas plača, kot se mu zahoče.

Kot je omenjeno že zgoraj, je imel koncept negativne svobode še posebej pomembno mesto v politični filozofiji klasičnega liberalizma. Njen začetnik, John Locke, ki prav tako velja za predstavnika zgodnjega razsvetljenstva, je trdil, da biti svoboden pomeni, da nas ne omejuje nobena nadrejena sila in da nismo podrejeni avtoriteti. Kot smo omenili že zgoraj, je bil zagovornik obstoja minimalnega območja svobode, v katerega se drugi ne smejo vtikati, sicer bi to preprečilo posameznikov razvoj naravnih sposobnosti, ki omogočajo doseganje različnih ciljev, ki jih ljudje pojmujejo kot dobre (Berlin, 1992). Edino, kar človeka lahko omeji, so zakoni narave. Locke to imenuje *popolna svoboda*, vendar tega ne smemo zamenjati z absolutno svobodo. Popolna svoboda je svoboda, da si uredimo življenje, kot si želimo, dokler s tem ne kršimo osnovnih pravic drugega človeka (Hicks, b. d.). A včasih nas ne omejuje nobena zunanja sila, včasih imamo vso negativno svobodo, vso *svobodo od*, ki jo želimo, a kljub temu ne dosegamo lastnih ciljev. V tem že vidimo oblikovanje drugega koncepta svobode po Berlinu, ki se torej ne nanaša na eksterno neomejenost.

2.1.2 SVOBODA KOT SAMONADZOR

“‘Pozitivni’ smisel besede ‘svoboda’ izhaja iz posameznikove želje, da bi bil sam svoj gospodar” (Berlin, 1992, str. 77). Pozitivna svoboda se na prvi pogled zdi kot nasprotje negativnemu konceptu, vendar sta se, kot Berlin izpostavi, razvijala v različnih smereh. Idejo, da

smo "sam svoj gospodar", lahko pojasnimo z metaforo, ki jo je v preteklosti uporabljala aristokracija, kadar je želela izraziti svojo avtonomnost in suverenost. Platonisti, stoiki in drugi starogrški filozofi pa bi dejali, da je lahko oseba vseeno "suženj svojih lastnih 'razuzdanih' strasti" (ibidem, str. 78). Če nismo sužnji v dobesednem smislu, v negativnem smislu svobode, pa smo lahko sužnji v pozitivnem smislu. Sužnji lastnim impulzom, instinktom, hrepenenjem, željam itd. Kljub temu gre torej za suženjstvo, vendar v duševnem smislu, ne v političnem in pravnem (ibidem). Pozitivni koncept svobode se v veliki meri nanaša ravno na notranje življenje posameznika samega. On je diktator svoje lastne svobode. Želi biti, kot pravi Berlin, dejaven subjekt in ne objekt. Sam želi odločati o svoji usodi. Pozitivna svoboda je torej odvisna od internih dejavnikov. Posameznik mora biti dovolj discipliniran, da posega po ciljih, ki si jih zada.¹

Pozitivni koncept svobode se lepo povezuje s stoiško filozofijo, katere začetnik je Zenon iz Kitiona na Cipru. Pojavila se je okrog leta 300 pr. n. št. (Zore, 2001). Stoicizem uči samonadzora, da bi preprečil destruktivna občutenja, ki so jih stoiki poimenovali afekti. To niso povsem enaki afekti, ki jih danes poznamo v psihologiji, torej nagla in močna čustva, vendar gre za določena občutenja, za katere so stoiki verjeli, da krnijo notranji mir. To so ugodje, nelagodje, strah in poželenje. Stoiški ideal je bil torej doseči osvoboditev od teh afektov, ki so jo imenovali *apatheia*. To je mogoče doseči s samodisciplino, samonadzorom in predvsem z znanjem ter razumom, ki so ga stoiki močno poudarjali. Želeli so delovati v harmoniji s svojo usodo ne pa se ji upirati. Poudarjali so, da večine situacij ni mogoče nadzorovati, lahko pa nadzorujemo, kako te situacije vplivajo na nas, torej lahko nadziramo le sebe. Mark Avrelij, cesar Rimskega imperija od leta 161 do leta 180 in stoiški filozof v času pozne stoe (ali dobe stoe imperijev), je dejal, da moramo biti potrpežljivi do drugih in strogi do samih sebe (ibidem). Pomen samonadzora je za stoike torej precej očiten, zato bi lahko rekli, da je stoiški ideal postati pozitivno svoboden. S tem se že približamo psihološki obravnavi svobode, pri kateri ne gre toliko za vprašanje, kaj svoboda je, ampak kako posameznik svobodo doživlja, razume in v skladu z njo tudi ravna.

---

¹ Postavimo se na primer v sobo, kjer v kotu stoji klavir. Pri igranju nas nihče omejuje, morda nas okolica celo spodbuja k temu, a kljub temu klavirja nismo sposobni igrati, ker ga preprosto ne znamo. Nismo dovolj disciplinirani, da bi se ga naučili igrati. V tem smislu smo pozitivno nesvobodni. Drugi primer bi bile na primer diete. Nihče nas pri naši dieti ne omejuje, a se je kljub temu ne držimo, ker nimamo dovolj samonadzora, nimamo dovolj samodiscipline, da bi se uprli našim impulzom.

2.2 PSIHOLOŠKO-SOCIOLOŠKA OBRAVNAVA SVOBODE

Filozofska obravnava se je navezovala na teoretiziranje svobode v splošnem in širokem smislu – na primer kaj svoboda je, kje so njene meje, kaj pomeni biti svoboden ipd. – psihološko-sociološka obravnava pa se prvenstveno nanaša na posameznikovo dožemanje svobode, pri čemer se osredotoča na vpliv afektov, čustev in tesnobe ter na potrebo, da je posameznik povezan s svetom zunaj sebe. Zanimajo jo tudi okolje in drugi dejavniki, ki vplivajo na njegovo pojmovanje svobode kot take. Psihologija in sociologija ponujata svojstvena razumevanja tega, kako in pod katerimi pogoji posameznik deluje svobodno, prav tako pa se s tem vprašanjem ukvarjajo številni misleci. V obravnavi se opremo na ameriško-madžarskega psihologa M. Csikszentmihalyia, ki se osredotoča na korelacijo med zavestjo in izkustvom, pri čemer razlaga načine, s katerimi posameznik poglobi svojo čuječnost, da osvobodi um in se ga nauči efektivno nadzorovati. Prav tako se opremo na nemškega socialnega psihologa E. Fromma, ki poudarja posameznikovo evolucijsko potrebo po integriranosti v skupnost in kako mu ta daje občutek svobode.

2.2.1 PSIHOLOGIJA SAMONADZORA

Če nadaljujemo misel z že zgoraj omenjenim cesarjem Markom Avrelijem, je torej že dolgo znana preprosta resnica, da je za voljo “osvoboditve” potreben nadzor zavesti, ki posledično vpliva tudi na kakovost življenja. Sam je namreč zapisal: “Če ste nesrečni zaradi zunanjih stvari, vas v resnici ne vznemirjajo te stvari, temveč vaši zaključki o njih. V vaši moči je, da jih v tem hipu zavržete” (Avrelij v Csikszentmihalyi, 2019, str. 44). V tem smislu biti »nesvoboden« pomeni, da na tvoje lastne odločitve in ravnanja vplivajo nagoni in strasti, ne pa razmislek in tehtanje ali svobodno odločanje. Pojem strasti vključuje tudi čustva, občutja in afekte (strah, panika, navdušenje ...) (Peršak, b. d.). Gre za to, da se posameznik zaradi neskladja med vedenjem o moralnosti dejanja in nezmožnostjo njegove uresničitve počuti nesvobodnega.²

---

² Na primer ovira za uresničitev namena v skladu s presojo, željo ali voljo je lahko strastna navezanost na drugo osebo, ki ne deli istih nagnjenj; lahko je odvisnost od določene vrste rekreacije, ki je neskladna z željo po daljšem potovanju ipd. Enako pa velja tudi za vcepljena prepričanja in predsodke, ki so lahko posledica vzgoje ali politične narave in se jim posameznik ne zna oziroma ne more upreti (Csikszentmihalyi, 2019).

V svojem delu *Zanos: psihologija optimalnega izkustva* (2019) M. Csikszentmihalyi prikaže pomembnost nadzora uma za kvalitetno in svobodno življenje, kajti “nadzor zavesti vodi k nadzoru kakovosti izkustva. Ob vsakem majhnem pomiku v to smer življenje postane bolj bogato, bolj prijetno in bolj smiselno” (ibidem, str. 47). Na vzhodu so se razvile številne tehnike čuječnosti z idealom doseganja zen stanja in s tem nadzorovanja zavesti. Čeprav se na videz razlikujejo, pa je njihova esenca v glavnem enaka: doseči sposobnost nadzorovanja uma. Njihov cilj je “osvoboditi zavest od determinističnih vplivov zunanjih sil, pa naj bodo te biološke ali družbene narave” (ibidem, str. 45). Enak učinek lahko dosežemo s kultiviranjem spontanosti ali izboljševanjem miselne samodiscipline. S tem osvobodimo notranje življenje pred grožnjo kaosa, hkrati pa pred togim pogojevanjem bioloških potreb, s čimer postanemo neodvisni od družbenega nadzora, ki izkorišča oboje. Nadzor uma pa ni le kognitivna veščina, ki zahteva inteligenco, vendar je zanj potrebna tudi predanost čustev in volje, zato je potrebna neprestana vaja. Zato nadzora uma tudi ni mogoče institucionalizirati, saj se zmanjša njegova prvinska učinkovitost in samo bistvo, takoj ko postane del družbenih norm in pravil (ibidem).

Čeprav so, kot smo omenili že zgoraj, ljudje iz različnih kultur že tisočletja seznanjeni s praksami, ki bi posameznika osvobodile in mu pomagale nadzorovati lastno življenje, smo ljudje enako nemočni kot naši predniki pri soočenju s kaosom, ki moti našo srečo. Po Csikszentmihalyiu za to obstajata dva razloga. Prvi se nanaša na tisto vrsto modrosti ali znanja, ki ga človek potrebuje za emancipacijo zavesti. Težava je v tem, da ta ni kumulativna. To pomeni, da tega znanja ni mogoče strniti v formulo, saj si ga mora vsak posameznik pridobiti sam s poskusi in učenjem iz napak. Drugi razlog pa je ta, da je potrebno znanje o nadzoru zavesti preoblikovati ob vsaki spremembi kulturnega konteksta, ki se seveda spreminja s prostorom in časom in je odvisen od različnih kulturnih elementov (ibidem). Zato na primer budističnih praks ne moremo v celoti aplicirati na naš potrošniški način življenja, saj s tem izgubijo precejšen del svoje izvorne moči. Budizem si na primer prizadeva odrekati materialnim dobrinam, kar se seveda ne sklada s kapitalistično usmerjeno miselnostjo.

2.2.2 SVOBODA KOT SPONTANOST

Prava svoboda ima svojo lastno disciplino, ki sloni na posameznikovi izvornosti in nima nič opraviti z zunanjim svetom, kajti zunanjo svobodo (na primer politično) je moč hitro izgubiti. Tako je resnična psihološka svoboda povezana z najglobljim bistvom, ki ga ni mogoče vkleniti in je ukoreninjen v vsakem človeku od rojstva dalje ter mu omogoča spontano (torej svobodno) in

ustvarjalno udejstvovanje, ki se lahko uresničuje v njegovih čustvenih, umskih in čutnih izkustvih ter volji (Fromm, 2020). S spontano dejavnostjo ne misli kompulzivnih dejavnosti, v katere človeka priženeta njegova osamljenost in nemoč, saj to niso dejavnosti avtomata, kakršne so posledica nekritičnega prevzemanja vzorcev (ibidem). Spontana dejavnost je svobodna dejavnost iz lastnega nagiba in je mogoča samo pod pogojem, da človek ne zataji bistvenih delov samega sebe in združi različna življenjska področja. »Nezmožnost, da človek deluje spontano, da izraža, kar iskreno čuti in misli, ter iz tega izhajajoča potreba, da sebi in drugim kaže psevdo jaz, sta izvor občutka manjvrednosti in slabotnosti« (ibidem, str. 266).

Občutek samega sebe je najpomembnejši element zavesti, saj simbolno ne predstavlja le vseh drugih vsebin zavesti, ampak tudi vzorec njihovih interakcij. Navadno ga povezujemo s telesom, nemalokrat pa ga razširimo še na našo lastnino (avtomobil, hiša ...) (Csikszentmihalyi, 2019). Posameznik se mora torej za pravo svobodo spontano udejstvovati, Fromm pa poudarja še en del, enako neizpodbiten, ki je zasidran v samem bistvu človekovega življenjskega načina in izkustva, potrebo, da je povezan s svetom zunaj sebe, da se tako izogne samoti.

2.2.3 DRUŽBENA VEZ KOT POGOJ SVOBODE

Kot bo jasno razvidno iz empiričnega dela raziskovalne naloge, tako mlajši kot starejši povezujejo pripadnost skupnosti z večjim občutenjem svobode.³ Če se človek počuti povsem izoliranega in samega, ga to sčasoma pripelje do umskega razkroja. Ob tem je omembe vredno, da povezanost z drugimi ni istoznačna s telesnim stikom, kajti nekdo je lahko v telesnem pogledu dolga leta sam, a je vseeno povezan z idejami, vrednotami ali družbenimi vzorci, ki mu vlivajo občutek pripadnosti (Fromm, 2020). Po drugi strani pa lahko nekdo živi obdan z ljudmi, vendar ga preplavlja občutek skrajne osamljenosti, ki se lahko, če preseže določeno mejo, konča s fazo blaznosti, ki se kaže v shizofrenih motnjah. To je t. i. moralna osamljenost, ki je v določenih pogledih še bolj neznosna kot telesna osamljenost (ibidem). Fromm meni, da je lahko tip odnosa do sveta plemenit ali pa ničeven, vendar je povezanost z najbolj nizkotnimi vzorci še vedno veliko bolj zaželena od tega, da si sam. Potreba po pripadanju je tako neustavljiva zaradi dejstva subjektivnega samozavedanja in zmožnosti mišljenja, saj se človek zaveda sebe kot posamezne bitnosti, drugačne

---

³ Eksistencialistična filozofija tesnobo sicer razume kot indikator svobode, saj se pojavi ravno v situaciji, ko je človek pahnjen v izbiranje, a se v nalogi opremo na Frommovo teorijo, ki tesnobo obenem razume kot zaviralni afekt, ki duši možnost nadaljnega svobodnega delovanja posameznika.

od narave in drugih ljudi (ibidem). To pomeni, da se vsak posameznik, četudi zelo megleno, zaveda smrti, bolezni in staranja ter občuti svojo nepomembnost in neznatnost v primerjavi z vesoljnim svetom in vsemi drugimi, ki niso »on«. Če torej ne bi nekam spadal in če njegovo življenje ne bi imelo nekega smisla in usmeritve, bi se počutil kot prašni drobec in njegova lastna nepomembnost bi ga strla, prav tako pa bi ga preveval dvom, ki bi nazadnje ohromil njegovo sposobnost delovanja (ibidem).

Tako močna želja po pripadnosti se kaže v različnih mehanizmih bega, ki izvirajo iz negotovosti izoliranega posameznika, ki se raje umika, odpove lastni svobodi in poskusi premagati svojo osamljenost z ukinitvijo vrzeli, ki je zazevala med njegovim posamičnim jazom in svetom (ibidem). Za pobeg je značilen njegov kompulzivni značaj, podobno kakor za vsak beg pred grozečo paniko, prav tako pa ga označuje bolj ali manj dokončna kapitulacija individualnosti in integritete jaza, zato to ni rešitev, ki bi vodila k sreči in pozitivni svobodi (ibidem). Eden izmed danes vidnejših mehanizmov bega je prav ta vzgib, da se človek odreče neodvisnosti lastnega individualnega jaza in ga zlije z nekom ali nečim zunaj sebe, da bi se dokopal do moči, ki je lastnemu jazu primanjkuje (ibidem). Ta mehanizem je prepoznan predvsem v težnji po podreditvi določeni avtoriteti. Čeprav je konformnost najpogostejša posledica pritiska na posameznika, pa je v povezavi z občutenjem lastne svobode omembe vredna tudi poslušnost posameznikov do tistih oseb ali institucij, ki »reprezentirajo« večinsko mnenje, cilje in vrednote, saj sprejemanje napotkov ter nadzor drugih prinašata dvom o lastni samostojnosti in posledično svobodi (Forgas v Ule, 1987).

Poslušnost torej dojemamo kot nekaj nezaželenega, kljub temu pa se k njej v praksi vedno znova zatekamo, saj cela vrsta institucij (represivni organi države, univerze ...) potrebuje poslušnost za doseganje skupnih ciljev in za vzdrževanje notranje stabilnosti (Ule, 2004). Najusodnejša posledica poslušnosti, ki postane temeljni način mišljenja, je izguba občutka odgovornosti, kar pomeni, da na lastna dejanja človek ne reagira več z moralnimi občutki (ibidem). Ko posamezniki pridobijo kolektivni um, zaradi katerega čutijo, razmišljajo in ravnaajo precej drugače, kot bi sicer, se hitro lahko razvijejo psihološke množice, na katere imajo zakoni zelo majhen vpliv, same pa ne delujejo po načelih enakopravnosti, temveč zgolj sledijo tistemu, kar naredi nanje močan vtis in kar jih zapeljuje (Le Bon, 2016). Posameznik, ki postane del množice, izgublja lastno zavest, zato nad njim začne prevladovati nezavedni del osebnosti, prav tako pa se zgodi duševni preobrat v smislu nalezljivosti idej in čustev, ki niso njegova ter se kažejo v občutju odvisnosti in nesvobode.

2.3 OPERACIONALIZACIJA POJMOVANJ SVOBODE

Vprašalnik, o katerem več povemo v naslednjem poglavju, je bil sestavljen na podlagi teoretske zasnove raziskovalne naloge. Oblikovala sva vprašanja, ki se po najinih domnevah (in v skladu s teoretsko podlago prejšnjega dela raziskovalne naloge) bistveno dotikajo posameznikovega dožemanja svobode. Razdeljen je na 7 sklopov, pri čemer se vsak navezuje na vsaj eno obravnavo svobode. Prvi sklop se nanaša na posameznikovo integriranost v družbo, saj se posameznik po Frommovi teoriji počuti svobodnejšega, če je pripadnik neke skupnosti. To se nanaša na poglavje 2.2.3 (Družbena vez kot pogoj svobode). Vprašanja raziskujejo anketirančovo pripadnost interesnim skupnostim (na primer glasbeni skupini, klubu ...), s čimer sva se želela približati mladim, in religiozni skupnosti, pri kateri sva sklepala, da je del nje v večji meri starejši, saj so odraščali v času, ko komunikacijska tehnologija ni bila tako napredna, kot je danes. S tem je lahko imela ena religiozna skupnost monopolen odnos do svojih pripadnikov, danes pa v nasprotju prevladuje eklektično pojmovanje religije, torej vsak po svoje prevzema in spaja različne poglede.⁴ Ta sklop hkrati raziskuje njihovo počutje ob zavedanju, da pripadajo neki skupnosti, s čimer sva se neposredno opirala na Frommovo teorijo.

Drugi sklop se nanaša na anketirančovo občutenje in spopadanje s tesnobo, saj lahko predpostavimo, da tesnoba zavira normalno delovanje, s tem pa zmanjša občutek svobode. Poleg Frommove teorije se to nanaša tudi na sklop 2.1.2 (Svoboda kot samonadzor) in 2.2.1 (Psihologija samonadzora), saj posameznikova ovira izhaja iz njega samega, na njem pa je, da se jo nauči premagati. Želela sva ugotoviti, kako pogosto posameznik občuti tesnobo, nato pa, če ta dejansko zavira njegove sposobnosti in posledično občutek svobode.

Tretji sklop temelji na vzrokih za občutenje omejenosti. Zanimalo naju je, kateri so eksterni dejavniki, ki zavirajo posameznikovo svobodno delovanje (na primer zakoni, omejitve, zahteve okolja, podrejenost...), zato je to pojmovanje v nalogi imenovano Svoboda kot prostost (poglavje 2.1.1). S tem sva raziskovala Berlinov negativni koncept svobode (pri katerem je svoboda odvisna od eksternih dejavnikov), za katerega sva menila, da ga bolj prevzemajo mladi. Na to se neposredno nanaša tudi druga hipoteza, ki jo v nadaljevanju bolje razložimo.

Četrty sklop vprašanj se nanaša na angažiranost in dovzetnost vprašanih za doseganje svobode, za katere vzroke lahko najdemo v poglavju Svoboda kot prostost (2.1.1). Mill pravi, da je upravičeno tudi s silo (bodisi protesti, bojkoti ...) preprečiti vmešavanje drugega v naše minimalno območje svobode. Raziskovati sva želela, kako daleč je posameznik pripravljen iti v imenu svobode

---

⁴ To je razlog, da smo domnevali, da bo več pripadnikov religiozne skupnosti starejših, a so rezultati ankete pokazali prav nasprotno.

in koliko mu ta pravzaprav pomeni, kar bi sklepala na podlagi njegove pripravljenosti, da se aktivno bori za svoboščine sebe in svojih sodržavljanov. Kot pravi Le Bon, se pri vključevanju v protestna gibanja lahko ustvari tudi psihološka množica, pri kateri se posameznik zlije z mišljenjem množice, torej prevzame kolektivne ideje in čustva, zato naju je zanimalo, ali je posameznik za svobodo pripravljen prestopiti tudi moralna in etična načela.

Peti sklop preverja posameznikovo koherentnost znanja, fizične sposobnosti, zdravja in svobode. O tem govori predvsem poglavje 2.1.2 – Svoboda kot samonadzor. Opisuje, da mora biti posameznik za doseganje lastnih ciljev, ki ga posledično osvobajajo, dovolj discipliniran, svoje umske in fizične sposobnosti namreč lahko izboljša le on sam. Invalid se sicer lahko čuti nesvobodnega, ker se ni sposoben gibati po lastni volji, a vendarle bi stoiki v skladu s pozitivnim konceptom svobode trdili, da posameznik ni omejen, če se sam ne dojema kot omejenega. Pri tem sklopu vprašanj sva torej želela raziskati, v kolikšni meri anketiranci povezujejo svobodo z zgoraj omenjenimi dejavniki, zato sva v ta namen formulirala vprašanja, kot je na primer “več znam, več veljam”.

Šesti sklop se nanaša na finančno zmogljivost. Zanima nas, kako jo anketiranci povezujejo s svobodo v smislu prostosti, večjih možnosti in lastne vrednosti. Poglavje 2.2.3 – Družbena vez kot pogoj svobode – opisuje pomembnost posameznikove integritete v skupnosti. Premoženje širi možnosti in izbiro, prav tako pa večja družbeni status posameznika, zato je vez med njim in družbo lažje vzpostavljena, kar, kot pravi Fromm, vpliva na njegovo občutenje svobode.

Zadnje vprašanje, ali se anketiranci počutijo svobodne ali ne, sva postavila zato, da lahko ugotovimo, v kolikšni meri se vplivi na pojmovanje svobode, ki smo se jih dotaknili tekom vprašalnika, dejansko povezujejo z anketirančevim občutenjem in dožemanjem svobode. Ta odgovor nama je hkrati omogočil, da sva med seboj primerjala, kako so na vprašanja odgovarjali tisti, ki se počutijo svobodne, in tisti, ki se ne, ter kakšne so razlike med njimi.

3. EMPIRIČNI DEL

Zbiranje podatkov je potekalo s pomočjo vprašalnika. Izdan je bil v dveh oblikah, in sicer v spletni obliki za mlajše ter fizični obliki za starejše. S tem smo se bolj približali obema starostnima skupinama in jima olajšali delo pri reševanju vprašalnika. Vprašanja v anketi so pravzaprav trditve, čeprav so skozi raziskovalno nalogo vselej omenjena kot vprašanja. Razlog za to ni gola pomota, pač pa so tako strukturirana, da bi se anketiranec lažje poistovetil s trditvijo, se postavil v situacijo in tako lažje samokritično odgovoril, kot če bi bil seznanjen z zaprtimi vprašanji. Dve skrajnosti v starostnih skupinah sta bili izbrani, ker je moč pričakovati bolj jasen odraz razlik v dožemanju svobode.

3.1 HIPOTEZE

1. Mlajši se počutijo svobodnejše od starejših.

Sklepamo lahko, da ima družba do mladih drugačen odnos, pri čemer jih bolj idealizira zaradi kulta mladosti in je do njih obenem bolj popustljiva, kar jih manj bremeni in se posledično čutijo bolj svobodne.

2. Mlajši svobodo dojemajo bolj v negativnem smislu, medtem ko starejši v bolj pozitivnem.

Zaradi večjega obsega znanja, ki vpliva na zmožnost samonadzora in discipliniranja, lahko sklepamo, da starejši iščejo svobodo v sebi in lastnih sposobnostih, mlajši pa ravno nasprotno, in sicer svojo (ne)svobodo razumejo skozi prizmo zunanjih dejavnikov.

3. Mlajši so se bolj pripravljene boriti za svobodo sebe in drugih kakor starejši (udeleževanje protestov, bojkotov ...).

Ker so bili skozi zgodovino mladi ponavadi bolj kritični do tradicije in dovzetni za radikalne spremembe, lahko to idejo prenesemo tudi na današnje mlajše generacije. Gre za vprašanje vrednotenja svobode, ki bi se kazalo v posameznikovi pripravljenosti, da se zanjo bori.

4. Pripadnost skupnosti veča občutek svobode

Pripadnost skupnosti daje občutek povezanosti, ki je posameznikova temeljna potreba, zato lahko sklepamo, da se takšen posameznik sooča z manj tesnobe, ki mu predstavlja psihološko spono in ga omejuje.

5. Individualistično usmerjen posameznik se čuti manj svobodnega

Domnevamo lahko, da mnogo posameznikov deluje v skladu s prepričanjem, da je individualizem pot uspeha in tudi najpomembnejša vrednota v kapitalistični družbi, kar jih posledično vodi do izgube občutka pripadnosti ter (v skladu s Frommovo teorijo tesnobe) tudi občutka svobode.

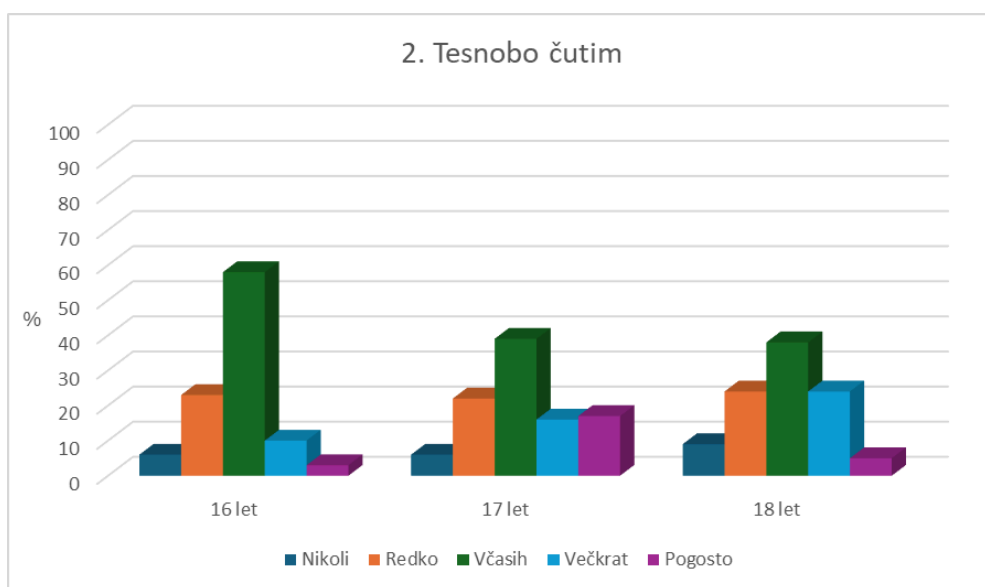
3.2 IZSLEDKI IN INTERPRETACIJA

1. Mlajši se počutijo svobodnejše od starejših.

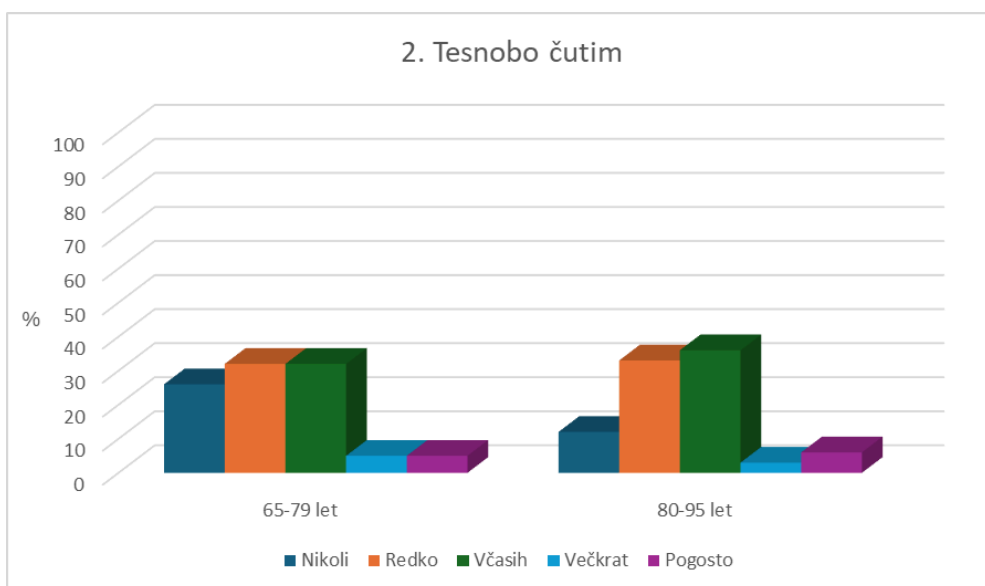
Prvo hipotezo lahko ovržemo. Domnevali smo, da se mlajši počutijo svobodnejše, saj imajo večje fizične in kognitivne sposobnosti, kar jih seveda manj omejuje. Poleg tega smo sklepali, da mlajši prevzemajo manj odgovornosti in da je družba do njih bolj razumevajoča, saj v njej predstavljajo manjši delež prebivalstva, hkrati pa se od njih zaradi primanjkljaja izkušenj in znanja pričakuje manj ter se jih zaradi kulta mladosti dojemata kot lepše, boljše, idealne, kar pripomore k občutku svobode. Na to hipotezo se nanašajo predvsem vprašanja glede tesnobe, fizične sposobnosti in finančne zmogljivosti.

Rezultati pri raziskovanju občutenja tesnobe kažejo, da mlajši pogosteje občutijo tesnobo kot starejši. Med njimi jo najpogosteje 17-letniki. Vzrok za to je najverjetneje razvojni prehod iz mladostniškega obdobja v odraslo obdobje, saj je po eni strani posameznik še viden kot otrok, hkrati pa se od njega pričakuje odraslo ravnanje. Pri 16-letnikih rezultati kažejo manj občutenja tesnobe med mlajšimi skupinami, saj jih družba dojemata bolj kot otroke, medtem ko pri 18-letnikih opazimo upad v občutenju tesnobe, kar bi po Frommu lahko povezali s privzemanjem odraslih družbenih vlog, ki posameznika usmerjajo, mu dajejo jasne cilje, norme in ga s tem razbremenijo razmišljanja o lastnem sebstvu. Sklepamo, da so mlajši zaradi večje fizične in kognitivne sposobnosti zmožni bolje dosegati zastavljene cilje, kar jih osvobaja, vendar rezultati kažejo, da mlajši v manjšem deležu dojemajo svobodo v korelaciji s fizično sposobnostjo. Pri petem vprašanju (5 – Moja fizična

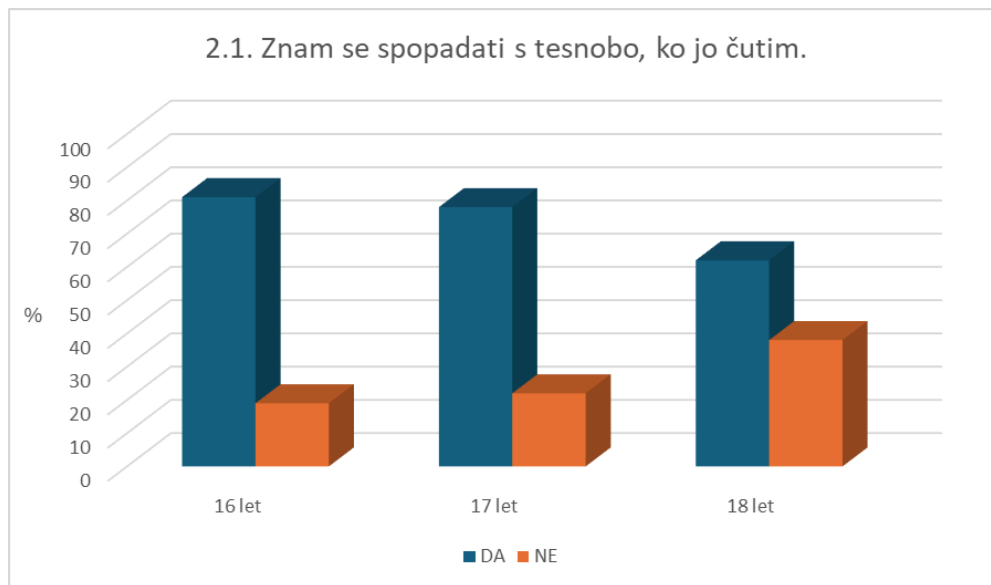
sposobnost in znanje določata, kako svobodnega se počutim.) je namreč manj mlajših anketirancev v povprečju odgovorilo z “da” (63,3 % pri mlajših, 79 % pri starejših). Neposredne dokaze, da se mlajši počutijo manj svobodne od starejših, dajejo tudi rezultati pri vprašanjih o finančni zmogljivosti. Tako mlade kot starejše finančna zmogljivost pomirja (starejše v 90 %, mlajše v 88 %), a si mladi bolj kot starejši prizadevajo, da bi živeli udobneje, več potovali in bili bolj neodvisni. Njihova nezmožnost, da bi omenjene cilje tudi dosegli, v njih vzbuja občutek omejenosti. Zopet izpostavljamo 17-letnike, ki jih finančna zmogljivost pomirja v najmanjši meri izmed vseh skupin (85 %).

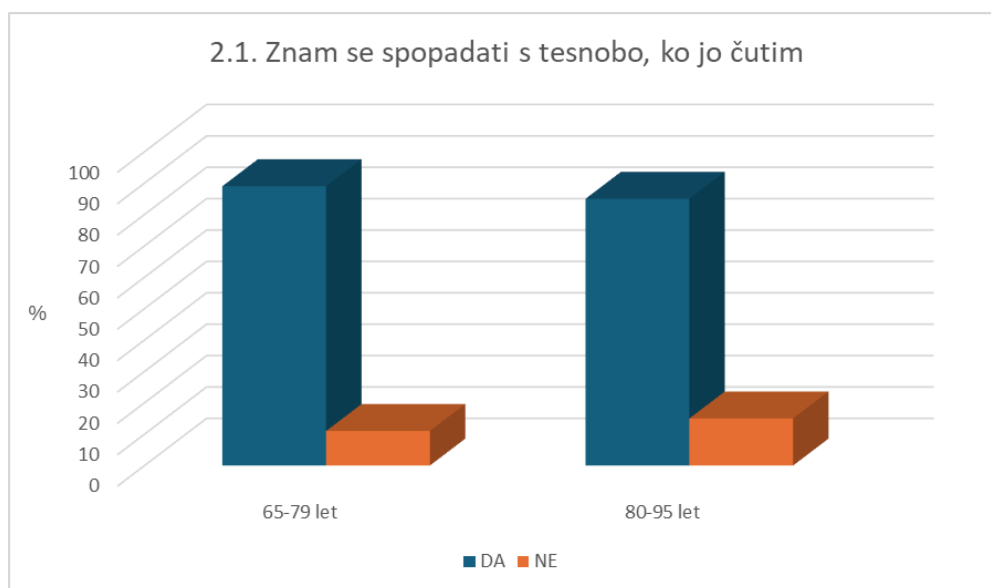
Graf 2 (mlajši) prikazuje, kako pogosto mladi čutijo tesnobo.

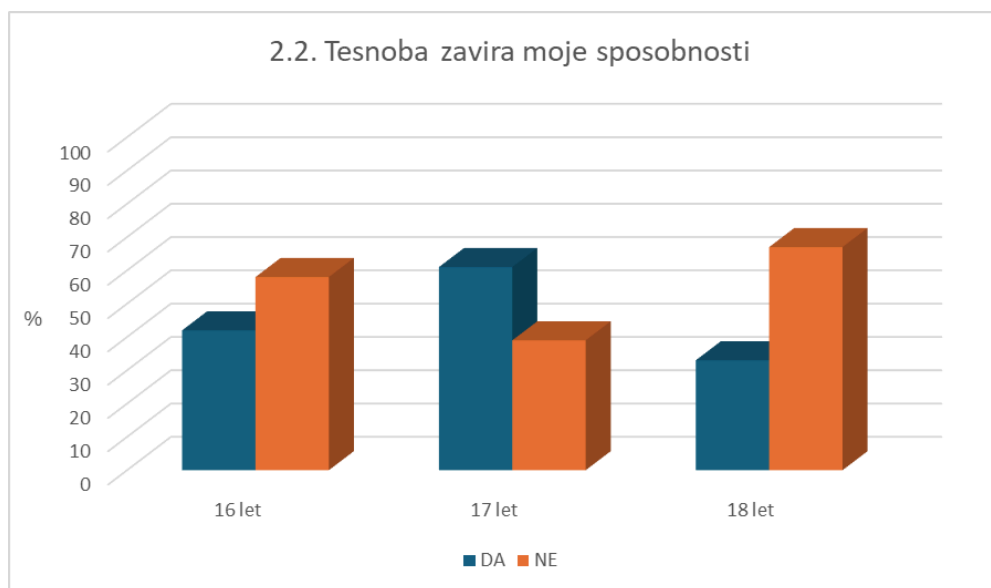
Graf 2 (starejši) prikazuje, kako pogosto starejši čutijo tesnobo.

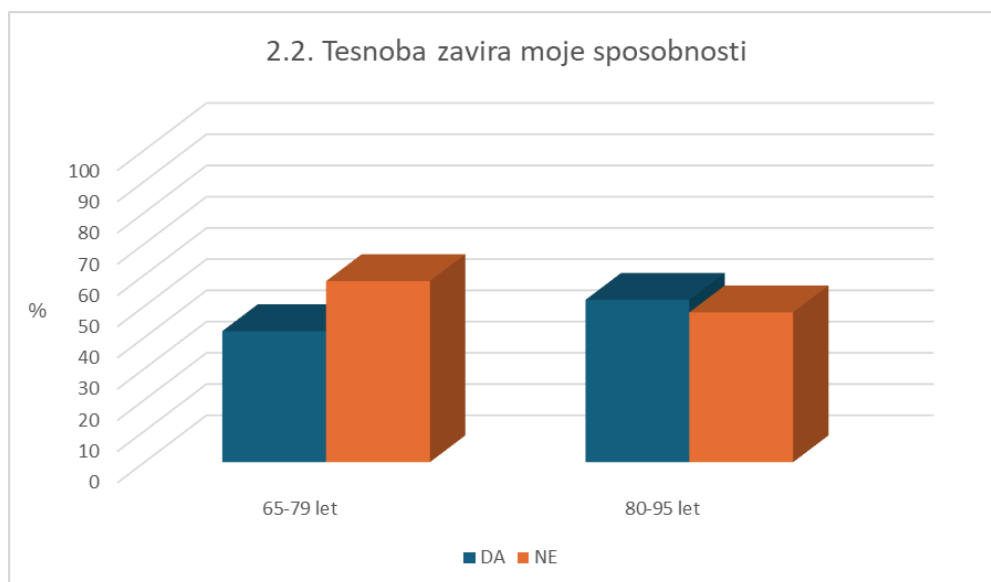
Graf 2.1 (mlajši) prikazuje, v kolikšnem deležu se znajo mlajši spopadati s tesnobo, ko jo čutijo.

Graf 2.1 (starejši) prikazuje, v kolikšnem deležu se znajo starejši spopadati s tesnobo, ko jo čutijo.

Graf 2.2 (mlajši) prikazuje, v kolikšnem deležu tesnoba zavira sposobnosti mlajših.

Graf 2.2 (starejši) prikazuje, v kolikšnem deležu tesnoba zavira sposobnosti starejših.

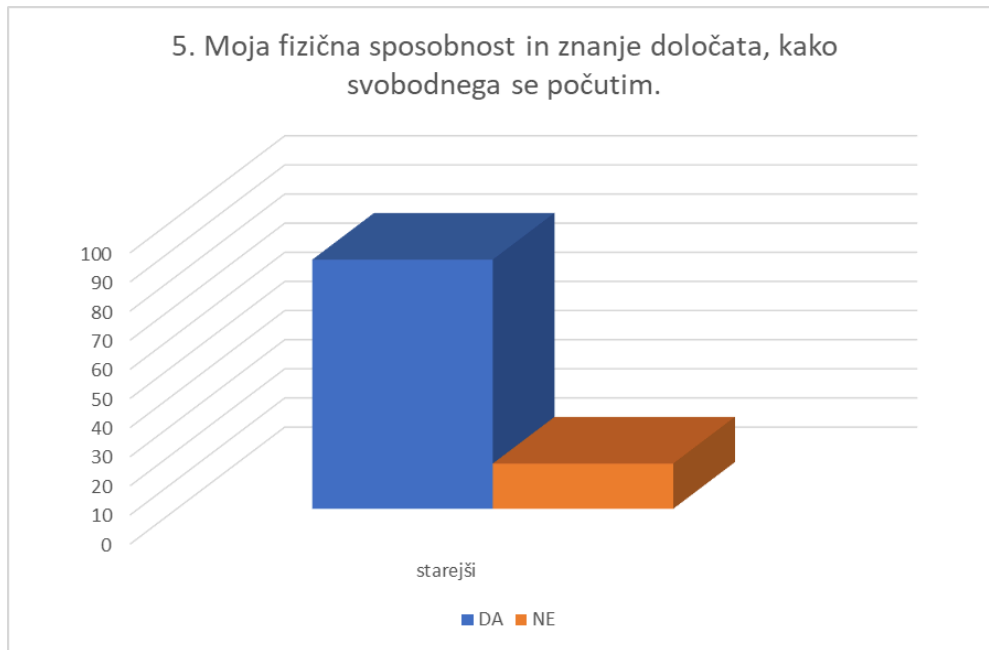
Odgovore mlajših lahko pojasnimo tudi drugače. Zdravje omogoča sledenje lastnim željam in volji, ki posameznika opolnomočijo in ga prevevajo z občutkom samostojnosti. Ker so mladi odgovarjali, da jim zdravje ni preprečilo doseganja lastnih ciljev in želja, lahko sklepamo, da bi se morali počutiti svobodnejše, vendar se zaradi samouevnosti svojega zdravja najbrž o tem niti ne sprašujejo, posledično pa tega ne povezujejo s svobodo.

2. Mlajši dojemajo svobodo bolj v negativnem smislu, medtem ko starejši bolj v pozitivnem.

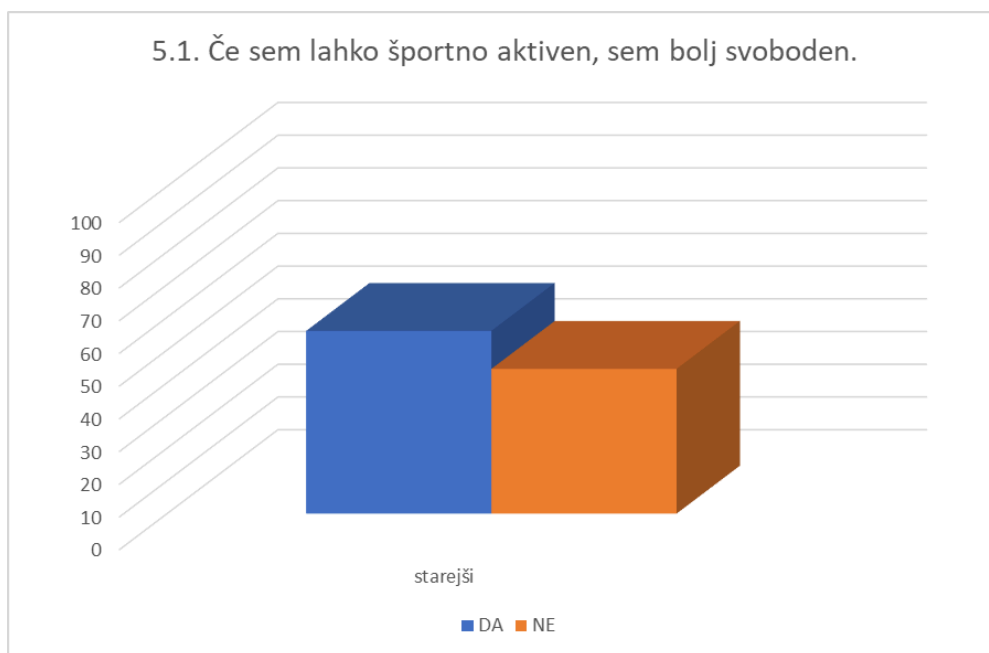
To hipotezo lahko potrdimo. Ker imajo starejši več življenjskih izkušenj in več znanja, so se posledično zmožni bolj nadzirati in samodisciplinirati, zato smo sklepali, da dojemajo svobodo v pozitivnem smislu. Za mlajše lahko pričakujemo ravno obratno, zato smo sklepali, da svobode ne iščejo v sebi in svojih sposobnostih, ampak jo razumejo kot neomejenost s strani zunanjih dejavnikov. Na to hipotezo se nanašajo vprašanja o znanju, fizični sposobnosti in občutenju tesnobe.

Rezultati pri vprašanjih 5 in 5.3 kažejo, da pretežno starejši anketiranci povezujejo fizično sposobnost in znanje s svobodo. Na to kažejo tudi odgovori na vprašanje 5.1, pri katerem so se starejši v 85 % odločali, da so bolj svobodni, če so lahko športno aktivni, medtem ko so se mlajši le v 76 %. S starostjo in pešanjem zdravja se ti dve sposobnosti zmanjšata, zato se posamezniki prično zavedati njunega pomena, mlajšim pa sta najbrž precej samoumevni, zato jima ne pripisujejo tolikšne vrednosti. Vzroke za omejenost zato mlajši iščejo v zunanjih dejavnikih, kar dokazujejo rezultati vprašanja 6.2, pri katerem so mlajši v 87,7 % odgovarjali, da bi si želeli večje finančne zmogljivosti z namenom potovanja. Starejši so po drugi strani z "da" odgovarjali le v 45 %. Z znanjem in sposobnostmi je prav tako povezana zmožnost spopadanja s tesnobo. Zanimivo je, da obe starostni skupini tesnoba zavira enako (gl. graf 2.2, str. 20 in 21), in sicer v 42 % deležu, vredno pa je izpostaviti 17-letnike, pri katerih je delež anketirancev, ki so odgovorili z "da" 58 %. Kot smo omenili že zgoraj, je to najverjetneje zaradi prehoda iz mladostniškega v odraslo obdobje.

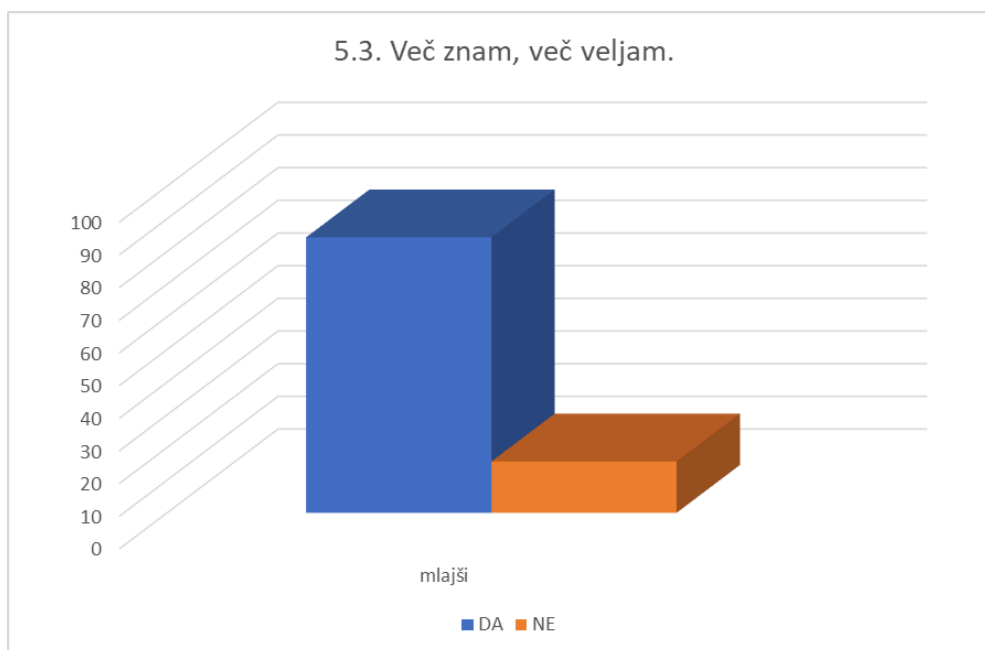

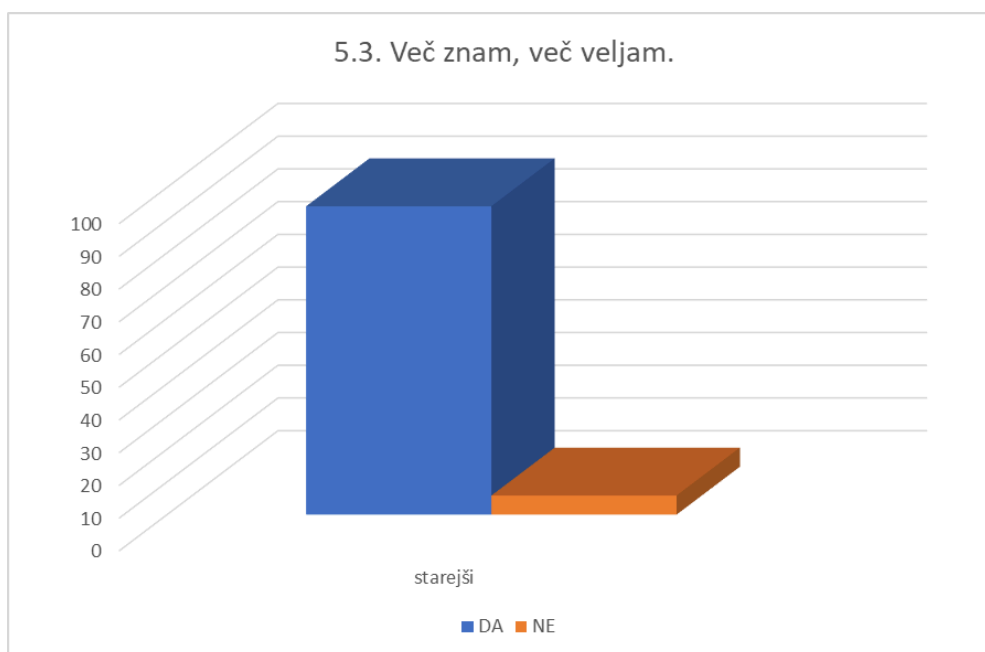
Graf 5 (starejši) prikazuje, kolikšen delež starejših se strinja, da znanje in fizična sposobnost določata, kako svobodno se počutijo.

Graf 5.1 (starejši) - prikazuje delež starejših, ki meni, da so bolj svobodni, če so lahko športno aktivni

Graf 5.3 (mlajši) prikazuje, kolikšen delež mlajših se strinja, da več veljajo, če več znajo.

Graf 5.3 (starejši) prikazuje, kolikšen delež starejših se strinja, da več veljajo, če več znajo.

Predpostavljali smo, da starejšim znanje in fizična sposobnost pomenita več kot mlajšim, zato ju bolj povezujejo s svobodo. Mlajši čutijo omejitve kot neko zunanjo spono, zato je smiselno, da si svobodo želijo pridobiti z odstranitvijo te spono, kar zanje predstavlja potovanje. Pripomniti moramo, da si starejši morda v resnici želijo več potovati, vendar zaradi zdravja ne morejo. To je lahko eden izmed razlogov, da so na vprašanje o želji po večji finančni zmogljivosti z namenom potovanja odgovarjali z “ne”, saj s tem skušajo osmisliti svoj položaj in čustveno kompenzirati

težko uresničljivo željo. Prav tako je možno, da se jim ravno iz tega razloga takšna ideja niti ne porodi.

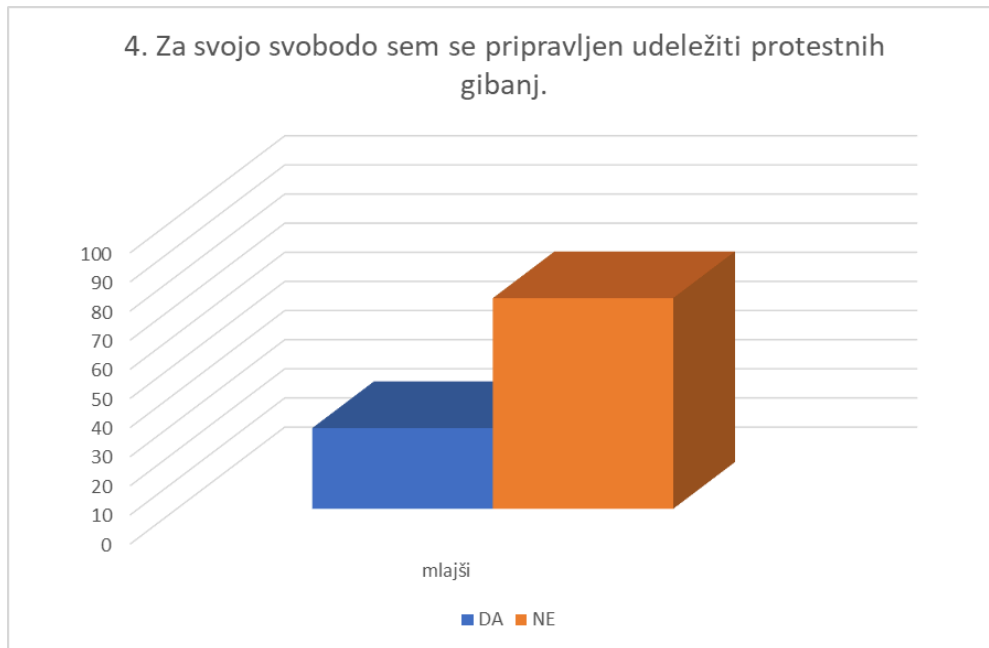
3. Mlajši so se bolj pripravljene boriti za svojo svobodo kot starejši (udeleževanje protestov, bojkotov ...).

To hipotezo lahko ovržemo. Če pogledamo zgodovino, so bili za spremembe najbolj dovzetni mlajši, ki so bili ponavadi nosilci liberalne miselnosti (na primer mladoslovenci), hkrati pa so imeli najbolj radikalne ideje, zaradi česar je smiselna tudi domneva, da so se mlajši bolj pripravljene boriti za svobodo. Že Aristotel je v svojih delih omenil, da so mlajši bolj samozavestni in ignorantni, saj se v življenju še niso srečali s težkimi situacijami. Pravi, da imajo idealiziran pogled na svet. Menili smo, da starejši v nasprotju z mladimi raje sprejemajo spremembe, kot da bi se zanje ali proti njim borili. Na hipotezo se nanaša celoten 4. sklop vprašanj, ki se navezujejo na posameznikovo angažiranost za spremembe.

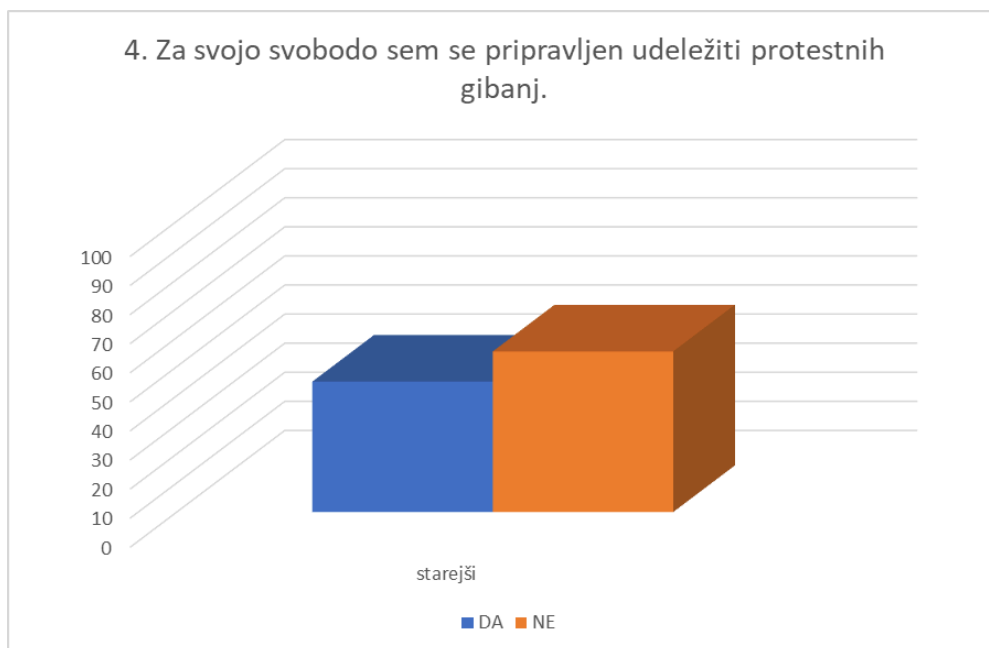
Sicer rezultati pri vprašanjih od 4.1 do 4.3 kažejo, da so se mladi res bolj pripravljene boriti za svojo svobodo. Za svobodo drugih so mladi bolj pripravljene tvegati lastno življenje, in sicer v 13,3 % deležu, medtem ko starejši le v 11,5 %. Prav tako so bolj pripravljene tvegati življenje drugih, v 19 %, starejši so pritrdilno odgovorili le v 11 %. Moramo pripomniti, da so ta vprašanja bolj abstraktne narave, zato je možno, da so jih starostniki dojemali preveč konkretno. Zgornji podatki torej napeljujejo na to, da hipoteza drži, ampak zaradi ostalih odgovorov pri 4. sklopu moramo hipotezo ovreči. Starejši so se namreč bolj pripravljene udeležiti protestnih gibanj (v 44,8 %, mlajši pa le v 27,7 %) ter demonstracij, bojkotov in stavk (starejši v 31 %, mlajši le v 25,3 %). Kar je zanimivo, je kontradiktornost odgovorov pri vprašanjih 4.4 in 4.5, pri katerih so se anketiranci, tako mlajši kot starejši, v večjem deležu strinjali (starejši v 70 %, mlajši v 76 %), da svobode drugih ne smemo omejevati in hkrati da je odvzem svobode kot kazen za kriminalno dejanje upravičen (starejši v 94,5 %, mlajši pa v 92,7 %). Vprašanja so lahko merila politično angažiranost in ne toliko vrednotenje svobode posameznikov.

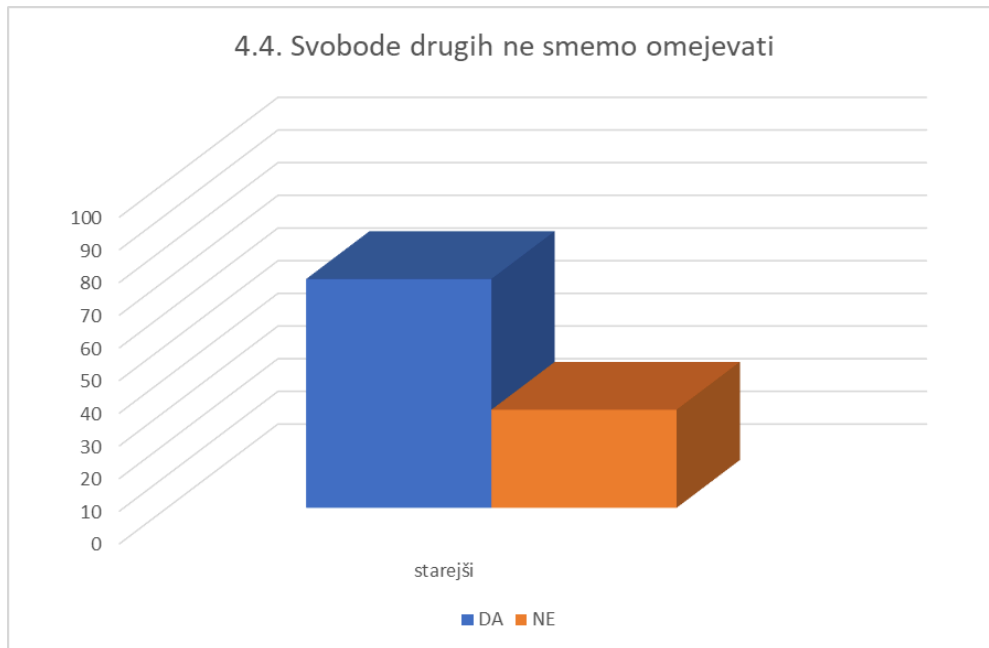

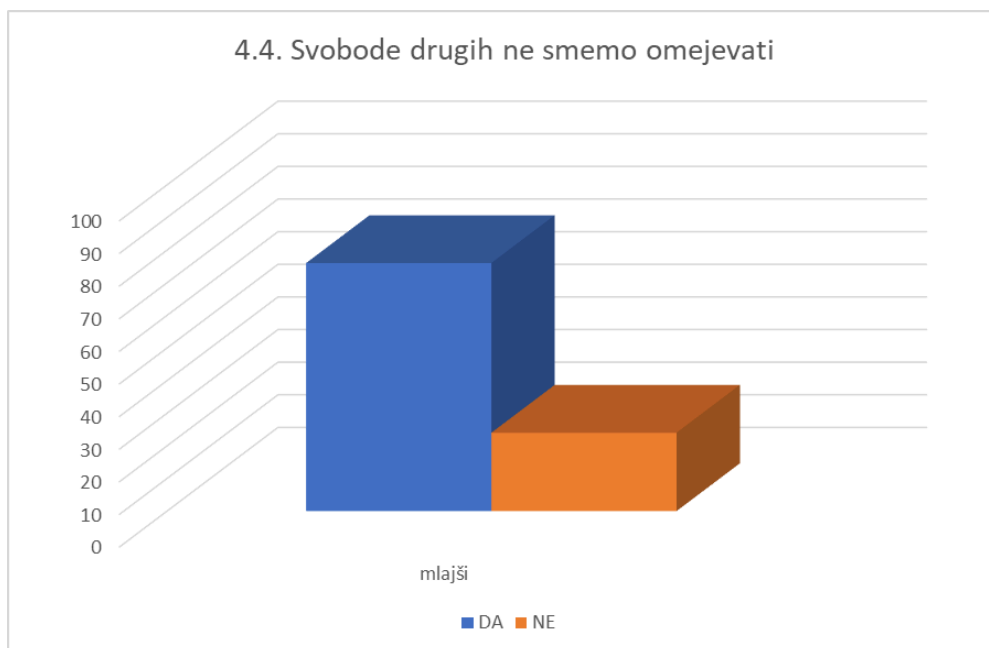
Graf 4 (mlajši) prikazuje, kolikšen delež mlajših se je pripravljen udeležiti protestnih gibanj.

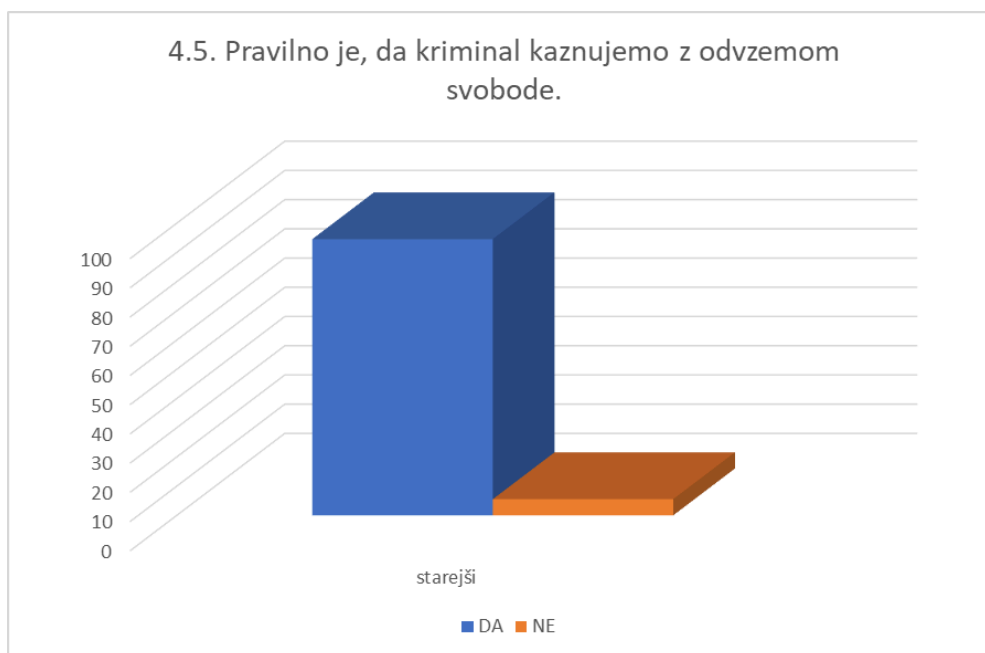
Graf 4 (starejši) prikazuje, kolikšen delež starejših se je pripravljen udeležiti protestnih gibanj.

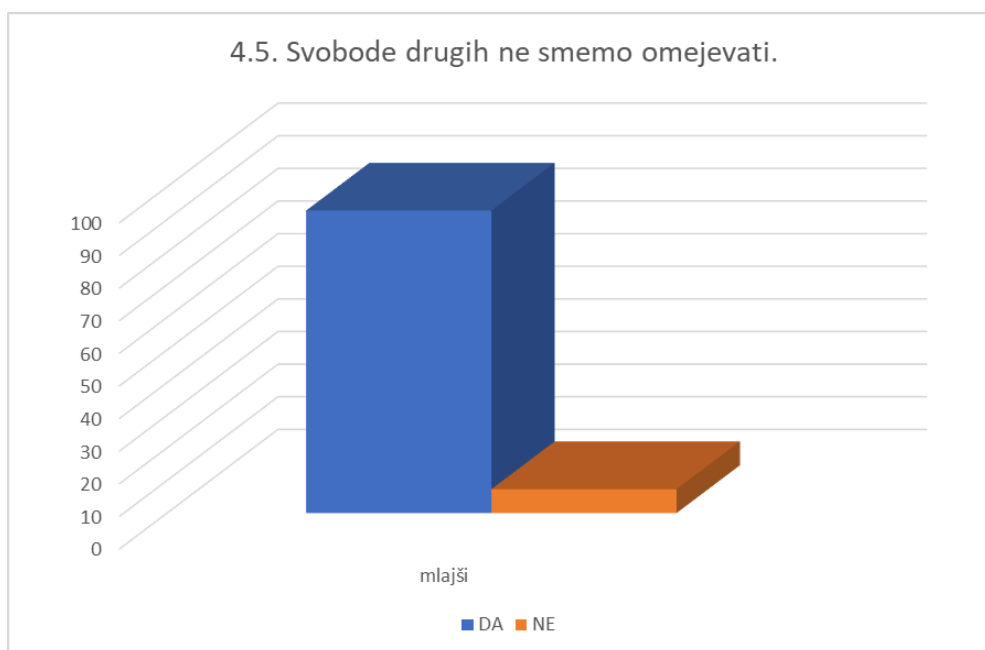
Graf 4.4 (starejši) prikazuje delež starejših, ki meni, da svobode drugih ne smemo omejevati.

Graf 4.4 (mlajši) prikazuje delež mlajših, ki meni, da svobode drugih ne smemo omejevati.

Graf 4.5 (starejši) prikazuje delež starejših, ki meni, da je pravilno, da kriminal kaznujemo z odvzemom svobode.

Graf 4.5 (mlajši) prikazuje delež mlajših, ki meni, da je pravilno, da kriminal kaznujemo z odvzemom svobode.

Prej omenjena kontradiktornost kaže, kako zakoreninjena je naša ideja o omejevanju svobode kot oblike kazni. Nanjo sploh ne pomislimo. Izmed vseh anketirancev jo je opazilo le 31,5 %. Prav tako vprašanje kaže, kako kontekst vpliva na dožemanje svobode posameznikov, kajti odvzem svobode zaradi kriminalitete si predstavljamo v bolj negativnem smislu, medtem ko si omejevanje posameznikove svobode, da počne, kar si želi, v zelo pozitivnem. Posledično se nam

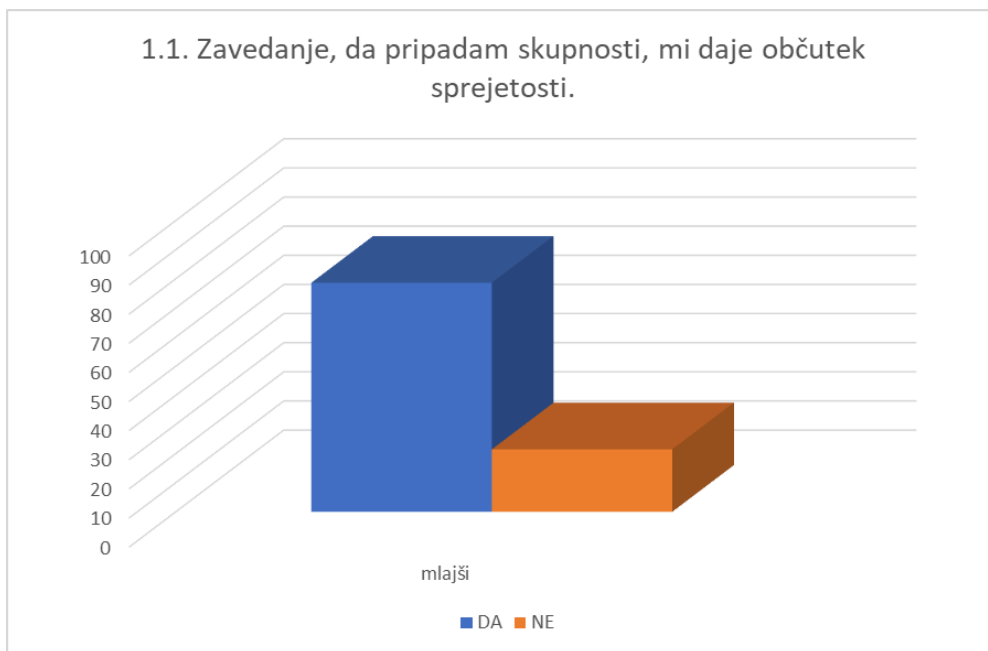
zato zdi, da je ena omejitev svobode upravičena, druga pa ne. Eden izmed razlogov, da lahko hipotezo ovržemo, je, da mladi verjetno še niso dovolj zreli in angažirani, da bi se bili pripravljene boriti za lastno svobodo, kar nakazuje odgovori na vprašanje 4.6, pri katerem so mladi v 30,7 % odgovarjali, da lahko v imenu svobode upravičeno prestopimo moralna in etična načela, medtem ko so starejši z "da" odgovorili v večji meri – 39 %. Ti rezultati so lahko odraz politične apatije in politične neangažiranosti mladih in večje politične ozaveščenosti pri starejših.

4. Pripadnost skupnosti več občutek svobode.

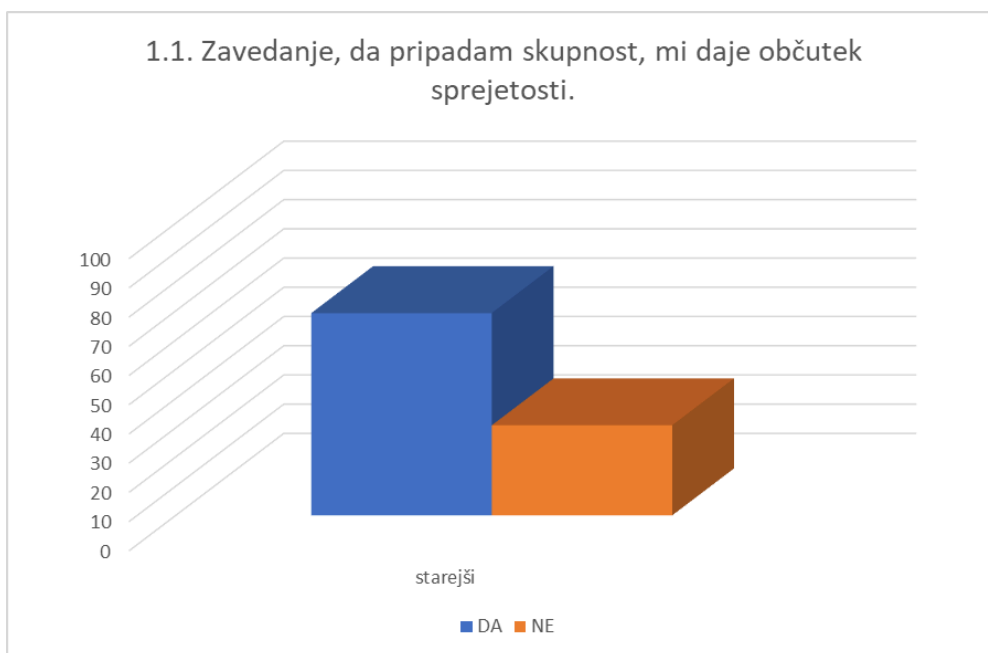
To hipotezo lahko potrdimo. Sklepali smo, da se posameznik, integriran v skupnost, bodisi interesno (npr. bend, klub, društvo ...) bodisi religiozno zaradi naravne potrebe po pripadanju in občutka sprejetosti bolje spopada s tesnobo in jo zato tudi manj občuti. Hipotezo smo postavili, ker sklepamo, da tesnoba močno vpliva na dožemanje svobode, s čimer se bomo ukvarjali v nadaljevanju. Na to hipotezo se nanašajo vprašanja 1. in 2. sklopa.

Ob primerjavi odgovorov pri vprašanjih 1, 2 in 2.1 smo ugotovili, da mnogo anketirancev, ki so pripadniki religiozne ali interesne skupnosti, občuti tesnobo bistveno manj. 77,5 % mlajših, ki sodijo v interesno skupnost, občuti tesnobo včasih, redko ali nikoli. Med starejšimi je takšnih 83,3 %. Ti so v enakem deležu odgovarjali, da se s tesnobo znajo spopadati. Mlajših, ki spadajo v interesno skupnost in se znajo soočati z anksioznostjo, je tudi večina, in sicer 85 %. Prav tako smo primerjali povezavo med tesnobo in religijsko pripadnostjo. Ugotovili smo, da je 85 % mlajših, ki so pripadniki religiozne skupnosti, odgovorilo, da anksioznost čuti včasih, redko ali nikoli in se zna z njo soočati v 85,5 %. Med starejšimi je ta delež malce večji, in sicer 86,7 %. Podatki torej kažejo, da je naša hipoteza pravilna.

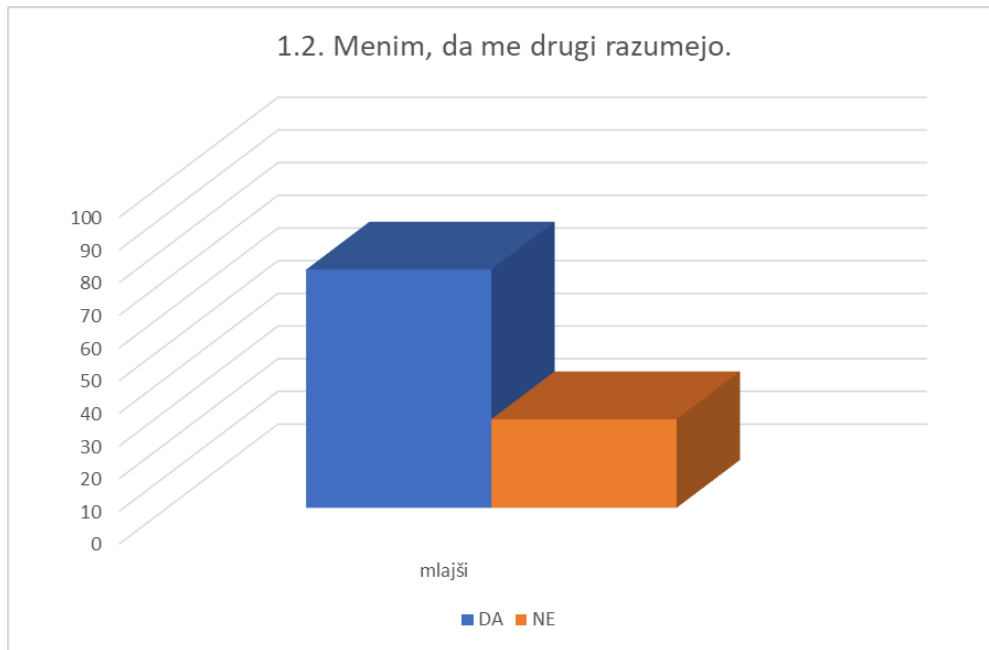

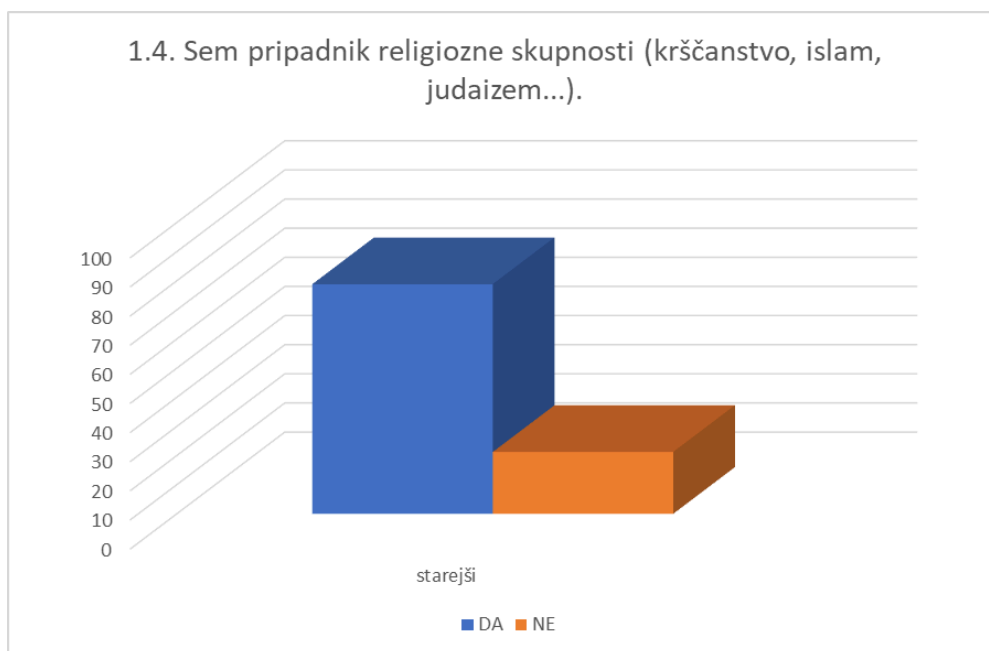
Graf 1.1 (mlajši) prikazuje delež mladih, ki meni, da jim zavedanje, da pripadajo skupnosti, daje občutek sprejetosti.

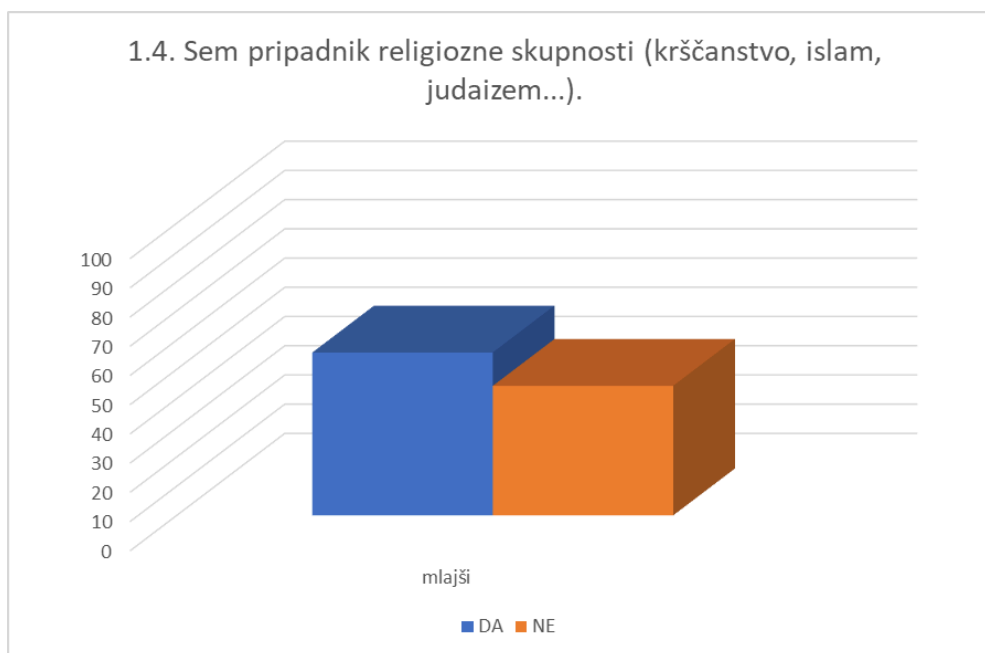
Graf 1.1 (starejši) prikazuje delež starejših, ki meni, da jim zavedanje, da pripadajo skupnosti, daje občutek sprejetosti.

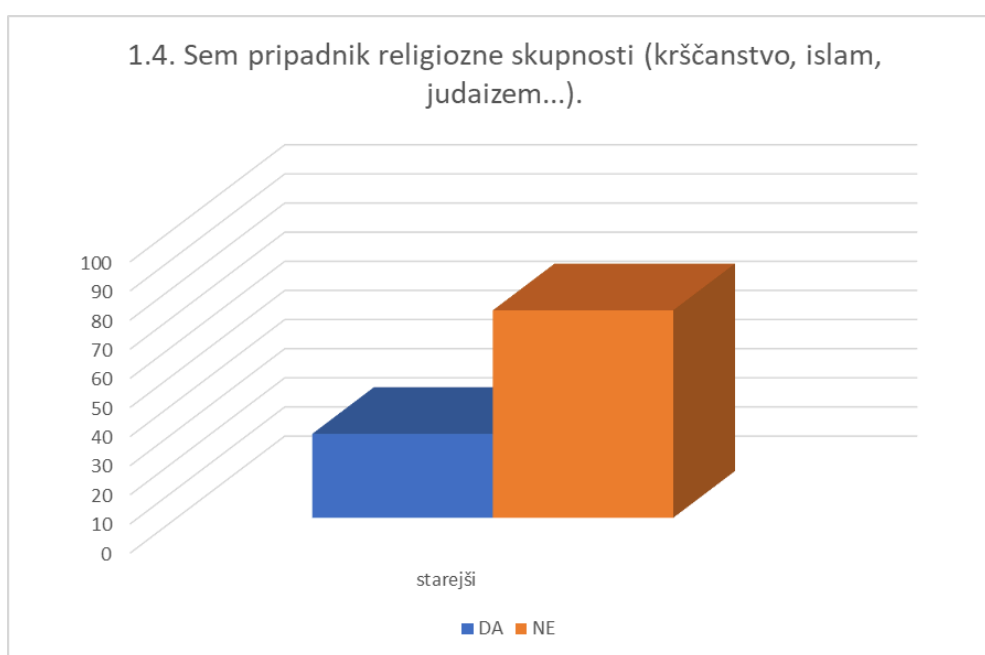
Graf 1.2 (mlajši) prikazuje delež mladih, ki meni, da jih drugi razumejo.

Graf 1.2 (starejši) prikazuje delež starejših, ki meni, da jih drugi razumejo.

Graf 1.4 (mlajši) prikazuje, kolikšen delež mlajših pripada religiozni skupnosti.

Graf 1.4 (starejši) prikazuje, kolikšen delež starejših pripada religiozni skupnosti.

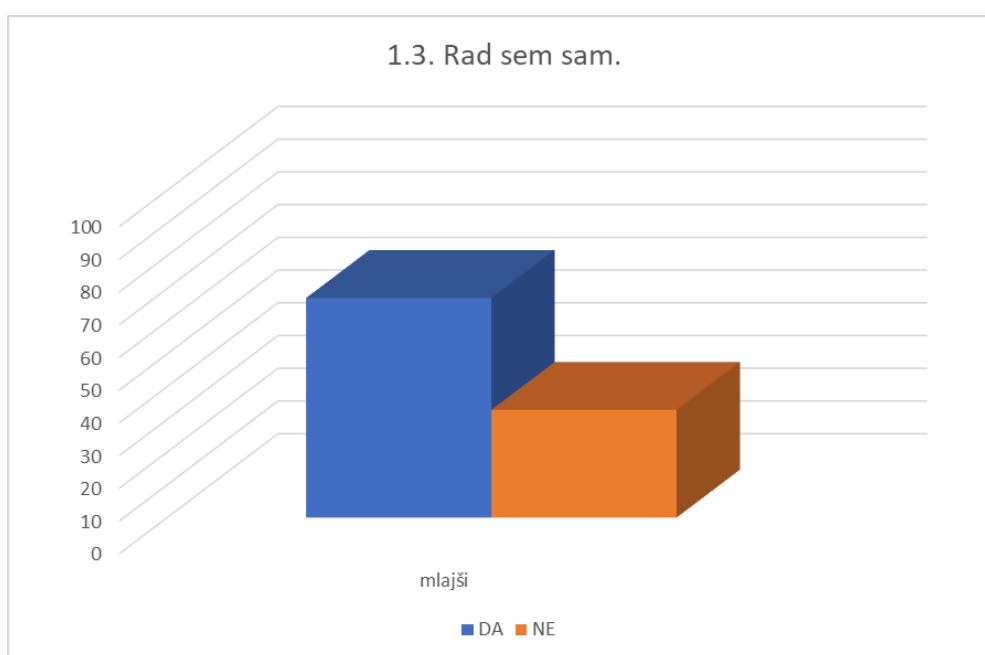
Omembe vredno je tudi dejstvo, da posameznik ni nujno pripadnik religijske skupnosti, vendar se poistoveti z drugačnimi prepričanji, v katere veruje, zato je lahko delež anketirancev, ki se zna soočati z anksioznostjo manjši, kot je v resnici. Za posameznikovo duševno in umsko zdravje je povezanost nujno potrebna, kajti, kot pravi Fromm, vera, navade in vsako prepričanje, naj je še tako sramotno, nudijo posamezniku pribežališče pred osamljenostjo, kar je eden izmed človekovih

največjih strahov. “Tip odnosa do sveta je lahko plemenit ali pa ničeven, a celo povezanost z najbolj nizkotnimi vzorci, je neskončno bolj zaželena od tega, da si sam” (Fromm, 1941, str. 29).

5. Individualistično usmerjen posameznik se čuti manj svobodnega.

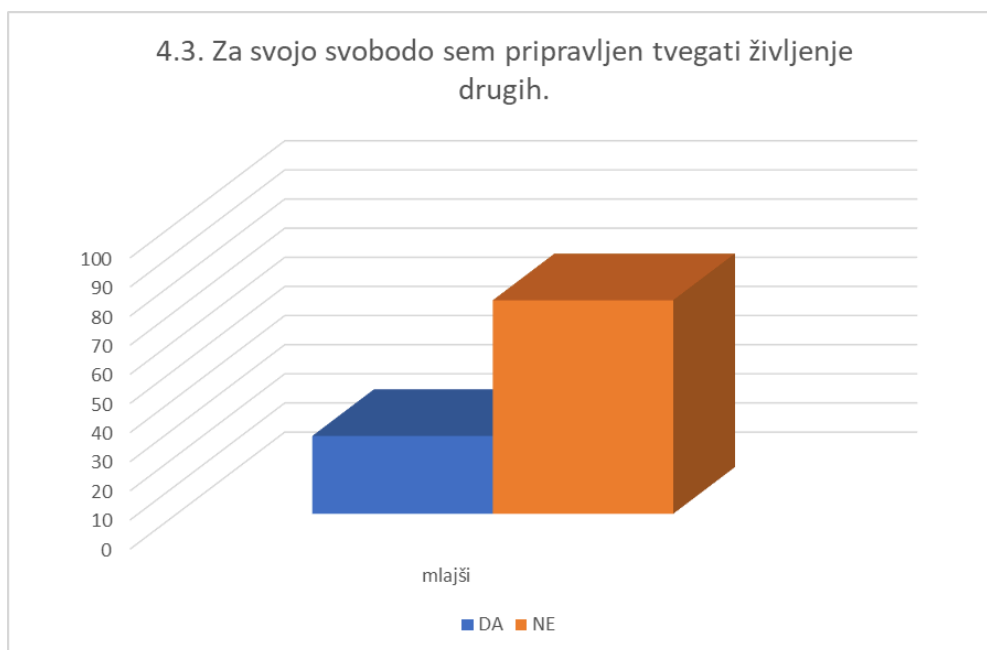
To hipotezo lahko ovržemo. Domnevali smo, da bolj individualističen posameznik, torej tisti, ki je manj integriran v skupnost, občuti več tesnobe, manj občutka pripadnosti, kar ga ovira. Poleg tega lahko sklepamo, da se mnogo posameznikov ravna v skladu z idejo, da je individualistična naravnost pot do najvišje vrednote kapitalistično usmerjene družbe – uspeha. Četudi si želijo biti del skupnosti, se jim zdi individualizem bolj mamljiv, saj ga družba tako poudarja, hkrati pa je kolektivno zavest lažje prevzeti kot raziskati samega sebe, kar pa ni pot do pristne in avtentične sreče ter posledično svobode. Na to hipotezo se nanašajo vprašanja iz prvega, četrtega in sedmega sklopa.

Kako individualističen je anketiranec, smo ugotavljali z vprašanji 1.1, 1.3 in 4.3. Analiza podatkov pri vprašanjih 1.1 in 1.3 v povezavi s sedmim vprašanjem kaže, da se večina posameznikov, ki niso pripadniki skupnosti in so radi sami, kljub temu počuti svobodno. 73,3 % mlajših anketirancev, ki so na vprašanje 1.1 odgovorili z “ne”, se počuti svobodno (gl. graf 1.1, str. 31 in 32). Prav tako se počuti svobodno 87,2 % mlajših, ki so na vprašanje 1.3 odgovorili pritrdilno. Tisti, ki so pripravljeni v imenu svobode tvegati življenje drugih, po čemer bi sklepali, da so bolj individualistični, se prav tako čutijo bolj svobodne, in sicer v 88,9 %.

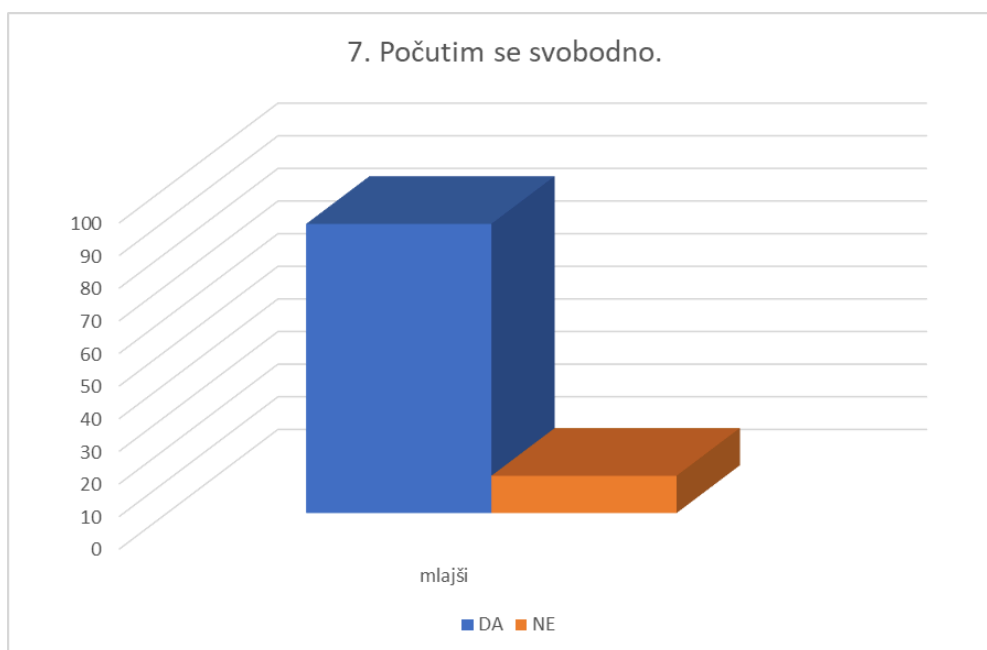

Graf 1.3 (mlajši) prikazuje, kolikšen delež mladih je rad sam.

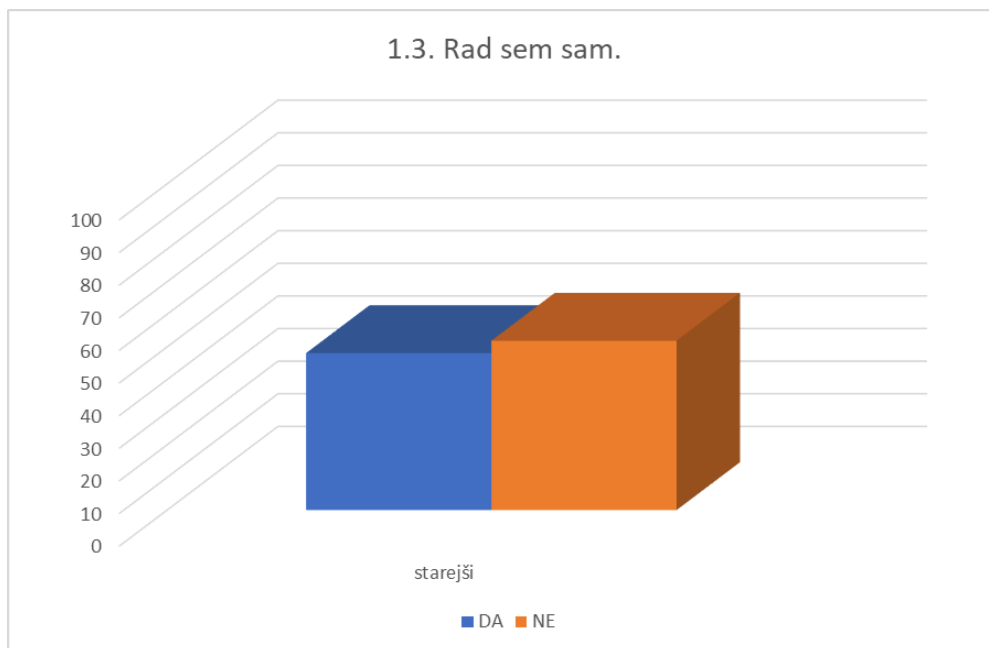

Graf 4.3 (mlajši) prikazuje delež mlajših, ki je pripravljen za svojo svobodo tvegati življenje drugih.

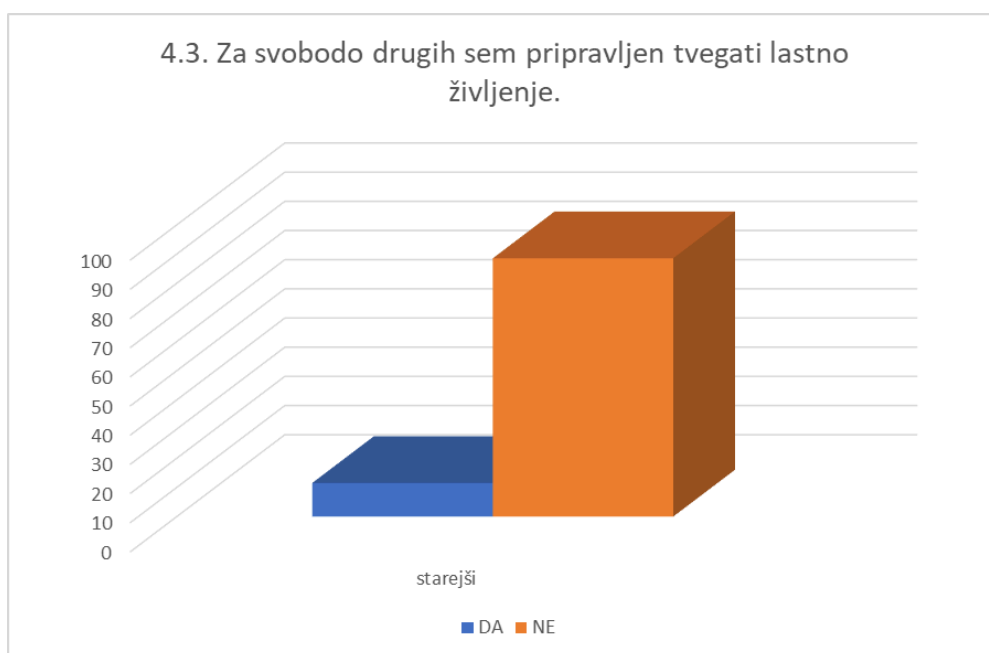

Graf 7 (mlajši) prikazuje, kolikšen delež mladih se počuti svobodno.

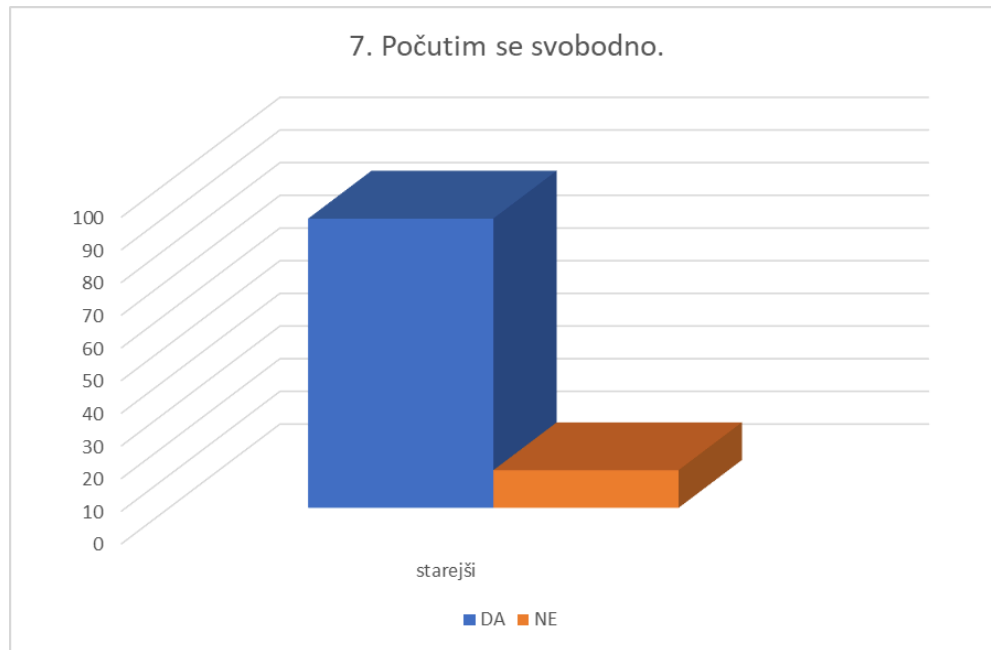
Pri starejših so ugotovitve enake. 81,3 % starejših, ki so na trditev “Zavedanje, da pripadam skupnosti, mi daje občutek sprejetosti” odgovorili z “da”, je kasneje v anketi odgovoril, da se počuti svobodno, prav tako pa se svobodne počuti 92 % starejših anketirancev, ki so pritrdilno odgovorili na vprašanje 1.3. Še posebej nazorne podatke najdemo pri vprašanju 4.3, pri katerem se vsi starejši, ki so odgovorili z “da”, počutijo svobodne.

Graf 1.3 (starejši) prikazuje, kolikšen delež starejših je rad sam.

Graf 4.3 (starejši) prikazuje delež starejših, ki je pripravljen za svojo svobodo tvegati življenje drugih.

Graf 7 (starejši) prikazuje delež starejših, ki se počuti svobodno.

Rezultati te hipoteze so očitno kontradiktorni sklepu prejšnje hipoteze. Napaka bi se lahko skrivala v dejstvu, da individualizem še ne pomeni izločenosti iz družbe oziroma skupnosti in posledično manj svobode, kot smo to zgoraj obravnavali pri Frommu, kajti posameznik ne potrebuje neposrednega fizičnega kontakta in skupinskega delovanja, da se vseeno čuti povezanega in integriranega. Posameznik se lahko namreč *sam* odloči, da je individualističen pristop k življenju njegov *modus operandi*. Čeprav se na prvi pogled zdi, da ugotovitve nasprotujejo Csikszentmihalyijevi teoriji, ne smemo pozabiti, da takega posameznika vodi njegova lastna avtentičnost, zaradi česar to ne vpliva na njegovo pojmovanje svobode.

3.3 APLIKATIVNE MOŽNOSTI RAZISKOVALNE NALOGE

Svoboda je, kot smo pokazali, večplasten pojem, hkrati pa se moramo zavedati tudi relativnosti pri njeni interpretaciji, kar je predpogoj za pristopanje k ukrepom socialne politike in posledično tvorbi zakonov, ki zadevajo svoboščine. Posamezniki namreč svojevrstno pojmujejo svobodo, saj mnogi dejavniki njihovega okolja raznoliko učinkujejo tako na njihovo opredeljevanje kot tudi subjektivno občutenje svobode. Med te dejavnike lahko uvrstimo denimo vzgojo (v različnih političnih sistemih in družbenih okoljih), fizične sposobnosti, premoženje, življenjski slog, ideologijo ...

Raziskovalna naloga ne prikazuje raznolikosti subjektivnega dožemanja svobode dveh različnih družbenih skupin le teoretsko, temveč tudi empirično in s tem odpira razmislek o različnih potrebah (in potencialnih zahtevah) obeh skupin, ki se tičejo tako njunih dejansko obstoječih svoboščin kot tudi njunega subjektivnega ovrednotenja le-teh. *Biti* svoboden je seveda nekaj povsem drugega od *počutiti se* svoboden. Pravzaprav je prav to bistveno: cilj ni le kontinuirano povečevati oziroma širiti območje svobode pri ljudeh, ampak povečati njihov *občutek* svobode. S to miselnostjo bi morala politika pristopati k problematiki svobode.

Dejavniki, ki vplivajo na *občutek* svobode, se razlikujejo med posameznimi skupinami. Potrebno bi jih bilo raziskati in se temu primerno prilagoditi vsaki skupini. Raziskovalna naloga konkretno prikazuje razlike med starostniki in mladostniki, morda pa bi lahko razlike opazili tudi med spoli, rasami, etnijami... Starejši so na primer manj fizično in kognitivno svobodni zaradi pešanja svojega zdravja, kar jih neposredno omejuje in jim, kot smo pokazali v nalogi, manjša občutek svobode. Njihova rešitev je torej zanesljiv zdravstveni sistem, ki pa se v luči boljše in hitrejše dostopnosti počasi digitalizira (elektronske napotnice, spletno rezerviranje terminov pri zdravniku...), vendar s tem pozablja, da se tako oddaljuje od starejše populacije, ki v družbi zajema vedno večji delež. Navidez se zdi, da omogoča več svobode, a tistim, ki ga najbolj potrebujejo, torej starejšim, v resnici lahko povzroča stisko. Ob uvedbi takšnih sprememb bi zato morala politična oblast imeti v mislih, da lahko pravne spremembe zares omogočajo več svobode, saj povečajo možnosti izbire, hkrati pa lahko taiste možnosti zaradi njihove novosti in kompleksnosti pri velikem deležu prebivalstva zmanjšajo občutek svobode.

Raziskovalna naloga hkrati omogoča bolj racionalnen in toleranten odnos do različnih družbenih skupin, ki si prizadevajo pridobiti več pravic v imenu svobode, kar bi lahko preprečilo oziroma omililo konflikte med oblastjo in državljani. Mlajše se na primer dožema kot uporniške, agresivne in kot rušilce norm in tradicije, zato je odnos do njih pogosto prezirljiv in stereotipen, pri

čemer pa pozabljam, da je širjenje svobode in demokratičnosti v zahodnih družbah “pri mladih še dodatno spodbudilo zahtevo po še večji svobodi in preseganju obstoječih vrednotnih okvirov” (Počkar idr., 2011, str. 42). Vpogled v dožemanje in občutenje svobode, ki ga omogoča raziskovalna naloga, lahko torej prispeva k večji strpnosti politične oblasti do vrednot različnih družbenih skupin.

Prav tako lahko raziskovalna naloga služi kot opomnik, da izkustvo tesnobe ni le biološko pogojen občutek, vendar je tudi produkt socialnih dejavnikov. Prikazuje, kako razsežne so posledice občutenja anksioznosti, saj segajo vse do nečesa tako temeljnega, kot je posameznikovo dožemanje svobode, hkrati pa izpostavlja možne povzročitelje anksioznosti in kako ti na posameznike posledično vplivajo. To je lahko še dodatna podlaga politični oblasti pri sprejemanju ukrepov, ki bi prebivalcem morebiti zmanjšali tesnobo, denimo z ustrezno socialno politiko, ki bi povečevala posameznikovo integriranost v lokalno skupnost ali pa se neposredno spopadla s porastom tesnobe, in sicer s celovitejšo politiko na področju varstva duševnega zdravja.

4. ZAKLJUČEK

Raziskovalna naloga prikazuje subjektivno dožemanje svobode pri mlajših in starejših. Pričakovali smo, da se mlajši zaradi fizične sposobnosti in prevzemanja manj odgovornosti v družbi počutijo svobodnejše, a izkazalo se je, da so starejši v večji meri odgovarjali, da so svobodni. Ker so se zmožni bolje nadzirati, samodisciplinirati, in zaradi boljših finančnih zmogljivosti, lahko sklepamo, da dojemajo svobodo v bolj pozitivnem smislu, medtem ko jo mlajši v bolj negativnem, saj jo razumejo bolj kot neomejenost s strani zunanjih dejavnikov, kar naloga tudi potrjuje. Ravno iz teh razlogov in zaradi večje dovzetnosti za spremembe v zgodovini smo sklepali, da so se mladi bolj pripravljeni boriti za svobodo sebe in drugih, a izsledki empiričnega dela naloge te domneve niso potrdili. Po vsej verjetnosti se razlog skriva v tem, da so mlajši manj politično ozaveščeni od starejših. Posameznik, integriran v skupnost, zaradi naravne potrebe po pripadanju občuti manj tesnobe, ki bi ga bremenila, zato se počuti bolj svobodno, kar rezultati tudi potrjujejo, po drugi strani pa kažejo, da se posameznik prav tako čuti svobodnega, saj se lahko poistoveti z idejami in vrednotami dane skupnosti ter se z njo čuti povezan, tudi če v svojem vsakdanjem življenju deluje bolj individualistično.

5. VIRI IN LITERATURA

Berlin, I. (1992). Dva koncepta svobode. V R. Rizman (ur.), *Sodobni liberalizem*. Krt.

Csikszentmihalyi, M. (2019). *Zanos: psihologija optimalnega izkustva*. UMco.

Fromm, E. (2020). *Beg pred svobodo*. UMco.

Hicks, T. (b. d.). *A State of Perfect Freedom*.

<https://www.johnlocke.org/landing-page/a-state-of-perfect-freedom/>

Le Bon, G. (2016). *Psihologija množic*. UMco.

Peršak, T. (b. d.). *Svoboda*. <https://www.sodobnost.com/tono-persak-svoboda/>

Počkar, M., Andolšek, S., Popit, T., Barle Lakota, A. (2011). *Uvod v sociologijo: učbenik za sociologijo v gimnazijskem izobraževanju*. DZS.

Ule, M. (2004). *Socialna psihologija*. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.

Zore, F. (2001). *Iz zgodovine antične grške filozofije*. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakuleta.

SEKUNDARNI VIRI:

Kristan, Z. (2022). *Blišč in beda tehnokapitalizma ali odpisani, osamljeni, odstavljeni*. Ciceron.

Kunzmann, P., Burkard, F., Wiedmann, F. (1997). *DTV atlas filozofije: tabele in teksti*. DZS.

Salecl, R. (2010). *Disciplina kot pogoj svobode* (2., popravljena izdaja). Krtina.

Salecl, R. (2017). *Tek na mestu*. Mladinska knjiga.

6. PRILOGE

DOJEMANJE SVOBODE MLAJŠIH IN STAREJŠIH

VPRAŠALNIK

Svoboda kot osnovna človekova pravica zadeva vsakega izmed nas. Kot dijaka 4. letnika sva se odločila raziskati, kako ljudje dojemajo svobodo. Do tega so naju privedla vprašanja o samostojnosti, lastnem položaju v svetu in odraščanju. Vprašalnik vsebuje širok tematski spekter vprašanj, ki zadevajo različne vidike svobode. Naprošava te, da iskreno odgovoriš na anonimno anketo, ki ti ne bo vzela več kot 3 minute.

Spol:

š Moški

š Ženska

š Ne želim se opredeliti

Starost: _____

1. Pripadam interesni skupnosti (na primer klubu, glasbeni skupini ...).

Da Ne

1.1. Zavedanje, da pripadam skupnosti, mi daje občutek sprejetosti.

Da Ne

1.2. Menim, da me ostali razumejo.

Da Ne

1.3. Rad sem sam.

Da   Ne

1.4. Sem pripadnik religiozne skupnosti (krščanstvo, islam, judaizem ...).

Da   Ne

2. Tesnobo čutim:

- a) nikoli
- b) redko
- c) včasih
- d) večkrat
- e) pogosto

2.1. Znam se spopadati s tesnobo, ko jo čutim.

Da   Ne

2.2. Tesnoba zavira moje sposobnosti.

Da   Ne

3. Počutim se omejenega:

a) če moram slediti pravilom.

Da   Ne

b) če moram početi nekaj proti svoji volji (na primer ko nadrejeni od mene nekaj zahteva),

Da   Ne

c) če mi zakon preprečuje prosto gibanje.

Da   Ne

d) Nikoli se ne počutim omejenega.

Da   Ne

4. Za svojo svobodo sem se pripravljen udeležiti protestnih gibanj.

Da   Ne

4.1. Udeležil bi se demonstracij, bojkotov, stavk ...

Da   Ne

4.2. Za svobodo drugih sem pripravljen tvegati lastno življenje.

Da   Ne

4.3. Za svojo svobodo sem pripravljen tvegati življenje drugih.

Da   Ne

4.4. Svobode drugih ne smemo omejevati.

Da   Ne

4.5. Pravilno je, da kriminal kaznujemo z odvzemom svobode.

Da   Ne

4.6. Za voljo svobode lahko upravičeno prestopimo moralna in etična načela.

Da   Ne

5. Moja fizična sposobnost in znanje določata, kako svobodnega se počutim.

Da   Ne

5.1. Če sem lahko športno aktiven, sem bolj svoboden.

Da   Ne

5.2. Zdravje mi je preprečilo doseganje lastnih želja in ciljev.

Da   Ne

5.3. Več znam, več veljam.

Da   Ne

5.4. Bolj, ko sem koristen za družbo, bolj sem svoboden.

Da   Ne

6. Finančna zmogljivost me pomirja.

Da   Ne

6.1. Źelel bi si večje finančne zmogljivosti, ker poveča mojo veljavo.

Da   Ne

6.2. Źelel bi si večje finančne zmogljivosti, da bi lahko več potoval.

Da   Ne

6.3. Źelel bi si večje finančne zmogljivosti, da bi lahko bolj udobno živel.

Da   Ne

6.4. Źelel bi si večje finančne zmogljivosti, da bi bil bolj neodvisen od drugih.

Da   Ne

6.5. Zaslužim si večjo finančno zmogljivost.

Da   Ne

7. Počutim se svobodno.

Da   Ne